

Een dwerg tussen de reuzen : de (handels)beurs van Dendermonde¹

Hans Willems, Aspirant van het FWO-Vlaanderen

“The evolution of stock exchanges in the nineteenth century was both conditioned by world forces and modified by national experience, so that growth was not merely a process of repetitive duplication but an arena where institutions vied for primacy ...”

MICHIE R.C., 1987

In vele nationale en internationale studies wordt er steeds weer gewezen op de voortrekkersrol die België heeft gespeeld in de 19de eeuwse industrialisering van het continent. Deze beweging en de daarmee gepaard gaande overgang van een hoofzakelijk agrarische naar een industriële economie was een ingewikkeld proces dat zich op sterk uiteenlopende terreinen manifesteerde (Cameron, 1961, pp.329-364). De onderzoeker die zich interesseert voor de meest diverse aspecten van de economische geschiedenis vindt in de Belgische casus dan ook een zeer boeiend onderzoeks domein. De uitgestrektheid van de problematiek heeft er echter toe geleid dat er klemtonen moesten worden gelegd en dat de Belgische onderzoeker zich voornamelijk heeft geconcentreerd op de ontwikkeling van de verschillende zware industrietakken (spoorwegen, steenkool, staal) en de financiering van deze industriële sectoren door de grote Belgische bankinstellingen. Deze al te eenzijdige benadering maakt dat belangrijke economische instellingen en actoren volledig zijn verwaarloosd of slechts sporadisch aan bod komen in het onderzoek. Een opmerkelijk slachtoffer van deze enge focus is het onderzoek naar de geschiedenis van het Belgische beurswezen.

Hoewel de “beurs” in een ver verleden haar oorsprong vond in Vlaanderen² is er naar deze instelling nauwelijks onderzoek verricht. Tot deze vaststelling kwam ook Geert De Clercq in zijn in 1992 geschreven voorwoord van het boek “Ter Beurze”³. Sindsdien is er weinig of niets veranderd. De fluctuaties van belangrijke beursindexen of de beursintroductions van grote bedrijven halen steeds makkelijker de actualiteit, maar de interesse van de historicus in de oorsprong en evolutie van deze instelling lijkt hierdoor niet aangewakkerd.

In de uiterst zeldzame studies die toch over dit onderwerp gepubliceerd werden concentreerde men zich hoofdzakelijk op de Brusselse beurs, in sporadische gevallen aangevuld met informatie van de Beurs van Antwerpen.

In tegenstelling tot wat deze enge benadering laat vermoeden, telde België in de loop van de 19de eeuw niet minder dan tien beursinstellingen. Naast Brussel en Antwerpen beschikten ook Gent, Luik, Dendermonde, Oostende, Brugge, Leuven, Mons en Doornik over een beurs. Onderzoekers zijn het bestaan van deze kleinere beursinstellingen, die meer dan 100 jaar afwezig waren in het wetenschappelijke werk, totaal vergeten! In de wetenschappelijke literatuur van Belgische historici en economen wordt er volledig voorbij gegaan aan het bestaan van deze regionale beurzen⁴. Het sturen van het onderzoek uit een te hedendaagse invalshoek heeft er toe geleid dat het bestaan van vele Belgische beursinstellingen is verdwenen in de sluier van het verleden.

¹ Onze dank gaat uit naar Prof. Devos, Prof. Houtman-De Smedt, Prof. Cuyvers, Prof. Deceuster, Prof. Annaert en Dr. Buelens voor de tips en nuttige opmerkingen. Deze studie werd mede mogelijk gemaakt door de steun van het Bijzonder Onderzoeksfonds van de Universiteit Antwerpen.

² Het woord beurs zou ontstaan zijn in het middeleeuwse Brugge en het eerste beursgebouw werd opgetrokken in Antwerpen in 1531 (De Clercq, 1992, p.20).

³ DE CLERCQ (G.) (ed.), Ter beurze : geschiedenis van de aandelenhandel in België 1300 - 1990, Brugge, 1992, 480p.

⁴ In het werk van Emile Lamal uit 1934 werd er in een bijlage verwezen naar het bestaan van de beurzen van Gent en Luik, die hij omwille van het gering aantal transacties niet bij het onderzoek had betrokken (Lamal, 1934, bijlagen). Ook G. Vanthemsche laat, Lamal volgend, deze beurzen buiten beschouwing in zijn artikel over de beurswetgeving (Vanthemsche, 1992, pp.216- 235).

Omwillen van de dominantie van de Beurs van Brussel in de twintigste eeuw blijven voor het onderzoek van deze periode de gevolgen veeleer beperkt, maar wanneer we afdalen naar de wortels van het moderne beurswezen en de evolutie van het Belgische beurswezen in de negentiende eeuw, moeten er toch een aantal vraagtekens worden geplaatst bij deze te eenzijdige beklemtoning van de Brusselse beurs.

De rol van de kleinere beursinstellingen bij ondermeer de totstandkoming van het wettelijk en reglementair kader in de loop van de 19de eeuw is een piste die volledig wordt genegeerd in het huidige onderzoek.

Dit artikel wil bij wijze van voorbeeld het bestaan van één van deze kleinere beursinstellingen, namelijk de beurs van Dendermonde, terug onder de aandacht brengen. Een aantal stellingen en theorieën in verband met de Belgische beursevolutie, kunnen hierbij getoetst worden aan de beurs van Dendermonde. Dat Dendermonde de enige echte kleine beursinstelling is die de beurshervorming van 1867⁵ overleefde en waarvan tot 1911 sporen van activiteit zijn teruggevonden, maakt de zaak alleen maar interessanter. De studie van de Dendermondse beurs laat ook toe om dieper in te gaan op de specifieke kenmerken van een regionale, haast lokale, beurs in België. Deze studie vervult dus niet enkel een rol bij het opnieuw onder de aandacht brengen van een facet vervlogen economische geschiedenis, maar het voegt ook een nieuwe dimensie toe aan het onderzoek van de Belgische beursgeschiedenis dat zich tot op heden, zij het in beperkte mate, op de twee grote pionnen - Antwerpen en vooral Brussel - heeft geconcentreerd. Hierdoor kan België (opnieuw) aansluiting vinden bij landen zoals Groot-Brittannië en Frankrijk, waar men reeds vroeger het belang van deze regionale instellingen naar waarde heeft geschat.

In een eerste punt wordt er op basis van een beknopt literatuuronderzoek dieper ingegaan op het belang van de regionale beursinstellingen in het globale onderzoek van de beursgeschiedenis. In een tweede punt komen na een korte situatieschets van Dendermonde de redenen aan bod die aan de basis lagen van de beslissing om in die stad een beurs op te richten. Deze oprichting en de verschillende actoren die er voor geijverd hebben maken het onderwerp uit van een derde punt. Vervolgens worden de structuur en werking van de beurs van Dendermonde onder de loep genomen, waarbij vooral de rol en functie van de Syndikale Kamer centraal staan. In een vijfde en laatste punt wordt ondermeer de ingewikkelde benoemingsprocedure van makelaars en wisselagenten behandeld en wordt er naast de problematiek van de Dendermondense scheepsmakelaars aandacht besteed aan de strak gereguleerde inkomsten en uitgaven van de makelaars.

Het archiefmateriaal dat voor dit onderzoek werd aangewend is op te splitsen in twee grote delen. In de eerste plaats zijn er de uitgebreide archieven in verband met het beurswezen aanwezig op het ministerie van Buitenlandse Zaken. Tot de beurshervorming van 1867 fungeerde immers aanvankelijk de minister van Binnenlandse Zaken en vanaf 21 november 1846⁶ de minister van Buitenlandse Zaken als voogdijminister voor het beurswezen. Deze archiefcollectie bevat naast een zeer brede waaier aan informatie die het volledige beurswezen bestrijkt, ook dossiers betreffende de verschillende beursinstellingen die België in de loop van de 19de eeuw gekend heeft⁷.

Een tweede belangrijke archiefinstelling voor dit onderzoek is het Stadsarchief van Dendermonde (SAD). Dit archief, dat zeer zwaar geleden heeft tijdens de Eerste Wereldoorlog⁸, beschikt op dit ogenblik nog

⁵ De wet die in het parlement werd goedgekeurd op 30/12/1867 betekende de officiële liberalisering van het beurswezen in België. Voortaan kon iedereen die dat wenste een beursinstelling oprichten en werden er ook geen wettelijke voorwaarden meer geformuleerd om toegelaten te worden tot het ambt van makelaar.

⁶ KB 21/11/1846 stelde binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken de "Direction du commerce intérieur" in, die ook het beurswezen onder zijn bevoegdheid kreeg.

⁷ Archief ministerie Buitenlandse Zaken (AMBZ), Diplomatiek Archief, Dossier 2283 : Bourse de Termonde 1843 – 1867.

⁸ Op 17 september 1914 werd het stadhuis, samen met de bijna volledige collectie van het stadsarchief en stadsbibliotheek, vernietigd na een vuurgevecht tussen Duitse en Belgische troepen (Stroobants, 1999).

over één boek met notulen en rekeningen van de “*commission des cotes de la bourse de Termonde*”⁹ en een dossier met een aantal kwitanties van de beurs¹⁰. Beide dossiers bevatten informatie die doorloopt tot 1902.

De correspondentieboeken, die volgens artikel 8 van het interne reglement van de Syndikale Kamer verplicht moesten worden bijgehouden, zijn mogelijk tijdens de woelige oorlogsperiode vernietigd¹¹.

De beschikbare documenten werden aangevuld met de uitgegeven stadsverslagen die tot de Eerste Wereldoorlog werden doorgenomen. De archiefinformatie werd vervolledigd met het archief van de Kamer van Koophandel van Dendermonde, bewaard in het Rijksarchief te Beveren en de Oost-Vlaamse Provincieraadsarchieven aldaar.

Om een betere kijk te krijgen op de dagelijkse werking van deze beurs werden er ook een aantal lokale kranten doorgenomen. In het bijzonder de “*Gazette van Dendermonde*” en de “*Onpartijdige*”, beiden bewaard op het stadsarchief.

Zoals reeds aangegeven is de wetenschappelijke literatuur betreffende dit luik van de beursgeschiedenis bijna onbestaande. Zijdellingse verwijzingen worden enkel aangetroffen in algemene studies over de Dendermondse handelsactiviteiten tijdens de 19de eeuw. In de internationale literatuur bieden de studies van de Britse historicus Ranald Michie¹² wel een uitgewerkte theoretische basis betreffende de rol van regionale beurzen in de nationale beurswerking.

Het tijdSyndikale Kamerader dat in dit artikel aan bod komt strekt zich uit vanaf het tijdstip dat de eerste stemmen de oprichting van een beurs te Dendermonde bepleitten omstreeks 1843 tot de verdwijning van deze instelling in 1902. De klemtoon van het onderzoek situeert zich echter in de periode tot 1867, op het ogenblik dat het Belgische beurslandschap met de beurswet van 31 december 1867 aan een grondige liberalisering onderworpen werd.

1. Regionale beurzen in het historisch onderzoek

Hoewel er zich reeds in de 19de eeuw een aantal dominante beurzen op het wereldtoneel manifesteerden, zoals de beurzen van Londen, Parijs en New-York, betekende dit niet dat deze grote beurzen in eigen land de beurstransacties monopoliseerden. Zowel in de Verenigde Staten, Frankrijk als in Groot-Brittannië, waren er verschillende regionale beurzen die een belangrijke functie vervulden in de nationale beurswerking. Een dergelijk regionaal beursnetwerk bestond overigens in een min of meer ontwikkelde vorm in de meeste Europese landen.¹³

Deze regionale beurzen speelden voornamelijk een rol in het creëren van een lokale markt voor investeerders die omwille van verschillende redenen liever in kleinere, bekende bedrijven investeerden, of handel dreven met lokale wisselagenten die ze vertrouwden¹⁴. In Groot-Brittannië en Frankrijk specialiseerden deze beurzen zich steeds meer in titels van bedrijven die minder (inter)nationale uitstraling hadden en het hierdoor moeilijker kregen, op het moment dat ze in concurrentie moesten treden

⁹ Deze benaming verwijst naar de naam die door de Syndikale Kamer van Dendermonde werd aangenomen na de beurshervorming van 1867 (zie verder).

¹⁰ Stadsarchief Dendermonde (SAD):

Dossier PB 128 : notulen en rekeningen van de Commission des Cotes de la bourse, 1845 – 1902.

Dossier PB 106 : serie kwitanties van de handelsbeurs van Dendermonde 1892 – 1902.

¹¹ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier 2283, Règlement particulier de la Chambre Syndicale des agents de change et courtiers ..., 31/1/1846, artikel 8.

¹² Ranald Michie, is sinds 1974 professor geschiedenis aan de University of Durham (UK), hij publiceerde verschillende studies betreffende de Britse en Amerikaanse beursgeschiedenis. (zie bibliografie)

¹³ Regionale beurzen Groot-Brittannië : o.a. Liverpool, Manchester, Glasgow / Frankrijk : o.a. Marseille, Lille, Bordeaux / Duitsland : Stuttgart, Keulen, Düsseldorf / Spanje : Barcelona, Bilbao

¹⁴ Deze voorkeur voor investeringen in gekende bedrijven, verklaart ook vandaag nog het succes van bijvoorbeeld Lernhout & Hauspie of Interbrew.

met het groot aantal titels dat werd genoteerd aan bijvoorbeeld de Beurs van Londen of Parijs (Michie, 1988, p.53-55). Naarmate de technische evolutie van telegraaf en telefoon een snellere verbinding met de hoofdstad toeliet, en de grote beurzen een steeds dominantere positie bekleedden, maakte de onderlinge arbitrage dat de koersen van de verschillende beurzen steeds beter op elkaar werden afgestemd en dat de regionale beurzen aan belang moesten inboeten¹⁵.

Michie kadert het succes van deze regionale instellingen in de oude financieringstraditie van de Britse industrie. In de 19de eeuw werd het opstartkapitaal voor bedrijven voornamelijk gezocht in de veeleer beperkte kring van familie en vrienden. De belegger investeerde vaak alleen in bedrijven of projecten die hij persoonlijk kende en kon opvolgen; het lag dan ook in de lijn van de verwachtingen dat men zich ook voor beleggingen of verhandeling van de titels in de eerste plaats tot de lokale markt richtte. Dit laatste werd ook in de hand gewerkt door de technische moeilijkheden die er tot 1850 rezen om in contact te treden met de hoofdstad (Michie, 1981, pp. 6-17).

Deze regionale beurzen konden in de loop van de 19de eeuw, althans op het gebied van aanbod, beschouwd worden als een afspiegeling van de grote Londense beurs. Dit betekende dat op deze beurzen, net als in Londen, een mix van obligaties en aandelen aan het publiek werd aangeboden, weliswaar van kleinere bedrijven, in beperktere volumes en veelal niet te vergelijken met de liquiditeit die in Londen werd verzekerd, maar verder zonder fundamentele verschillen.

In vergelijking met hun Britse tegenhangers werden er aan de Franse regionale beurzen minder aandelen en obligaties verhandeld. Toch beschikten omstreeks 1860 in Frankrijk zeven beurzen, buiten de beurs van Parijs, over een parket (Bozérian, 1859, pp.40-65). Al mag dit op een totaal van 36 regionale beurzen niet overroepen worden.¹⁶ Anderzijds speelden bijvoorbeeld de Beurzen van Lille en Marseille een niet onbelangrijke rol in de verhandeling van Franse titels (Hautcoeur, 1993).

In België kan men de talrijke regionale beurzen die her en der, voornamelijk over het Vlaamse landsgedeelte verspreid waren, op generlei wijze vergelijken met de buitenlandse tegenhangers. Waarom deze regionale beurzen niet dezelfde functie bekleedden als in de buurlanden is niet eenvoudig te verklaren. Eén van de te onderzoeken hypothesen is, de stelling van Michie indachtig, of het verschil in financiering van de Belgische en Britse industriële ontwikkeling hier een invloed heeft gehad. Waarbij er dan vooral moet gekeken worden naar de rol die de Société Générale de Belgique en de Banque de Belgique hierbij gespeeld hebben en welke relatie zij onderhielden met de verschillende beurzen. Indien de beurzen van Antwerpen, Gent en Luik buiten beschouwing worden gelaten, beperkte de fondsentransacties op de andere regionale beurzen zich voornamelijk tot de sporadische verhandeling van (overheids)obligaties. Deze relatief beperkte fondsentransactie vormt echter geen reden om deze regionale beurzen niet bij het beursonderzoek te betrekken.

Vrijwel alle onderzoekers in binnen- en buitenland besteden bij de studie van de beurs uitsluitend aandacht aan aandeel- en obligatietransacties; transacties waarmee de beurs vandaag haast automatisch geassocieerd wordt. Hiermee gaan ze echter voorbij aan het feit dat de “fondsen- en wisselbeurs” zijn oorsprong vindt in wat vandaag gevat wordt onder de term “goederenbeurzen”. Wanneer Napoleon, die in die periode ook over het latere België regeerde, in maart 1801 een wet uitvaardigde die de overheid

¹⁵ In 1875 werd er ook in de beurs van Dendermonde een telegraafkantoor geïnstalleerd om zo de verbinding met de beurs van Brussel te optimaliseren.

¹⁶ In het Franse beursstelsel, dat ook in België van kracht was, betekende een parket een afgebakende plaats in de beurs, waar de wisselagenten samenkwamen om openbaar de koers van de verhandelde titels te bepalen. De aanwezigheid van een parket was zeker in de tweede helft van de 19de eeuw een belangrijke indicatie betreffende de verhandelde hoeveelheid titels. In België beschikte lange tijd alleen Brussel (vanaf 1840) over een dergelijk parket. In Antwerpen bijvoorbeeld werden de koersen opgesteld in de beslotenheid van het bureau van de wisselagenten.

toeliet om waar ze het nodig achtte een “Bourse de Commerce” op te richten, werd er duidelijk geen onderscheid gemaakt tussen goederen- en fondsenbeurzen.¹⁷ Transacties in goederen en waardepapieren liepen op de meeste beurzen door elkaar en werden vaak zelfs door dezelfde makelaars¹⁸ uitgevoerd¹⁹. De Franse Code de commerce bepaalde in artikel 82 immers “*Le même individu peut, si l’acte du gouvernement qui l’institue l’y autorise cumuler les fonctions d’agent de change, de courtier de marchandises ou d’assurances, et de courtier interprète et conducteur de navire*”²⁰. Enkel Parijs beschikte over een beurs die exclusief handelde in titels. In meer dan 20 beurssteden mochten de makelaars de functie van wisselagent en goederenmakelaar cumuleren (Bozérien, 1859, p. 50-60). Voor de Belgische beurzen werd enkel aan de beurs van Antwerpen het cumuleren van goederen- en fondsentransacties verboden. Op de beurs van Brussel bijvoorbeeld waren er in 1840 nog steeds makelaars die beide functies combineerden.

Maar al te vaak, zoals hoger reeds aangehaald, wordt de geschiedenis van de Belgische beurs vereenzelvigd met de geschiedenis van de Brusselse beurs. Aangezien alle Belgische beurzen binnen hetzelfde wettelijk kader vielen, werden wijzigingen in wetten en reglementen vaak in onderling overleg genomen of op aandringen van de makelaars en wisselagenten van één bepaalde beurs²¹. De invloed die de verschillende beurzen op deze besluitvorming uitoefenden was bovendien niet recht evenredig met de later gegroeide machtsverhoudingen, waar verder nog aandacht aan wordt besteed. In de 19de eeuwse beursgeschiedenis zijn er vele voorbeelden voorhanden waarbij de aanpassing in een bepaalde regelgeving terug te voeren is tot de actie van een kleinere beurspartner²².

2. De Dendermondse toestand.

Dendermonde, gelegen in de provincie Oost-Vlaanderen aan de samenvloeiing van Dender en Schelde, is vandaag een middelgrote stad met ongeveer 43.000 inwoners. Hoewel Dendermonde op industrieel- en handelsgebied haar functie van kleine stad met verve vervult, kan ze binnen de Belgische economie niet bij de koplopers worden gerekend.

Deze toestand verschilt weinig van de 19de-eeuwse constellatie. Rond het tijdstip van de Belgische onafhankelijkheid telde Dendermonde circa 6.000 inwoners²³ en kwam de industriële ontwikkeling er langzaam op gang. De regio Binnen-Vlaanderen, waartoe Dendermonde samen met steden zoals Aalst, Eeklo, Brugge en Oudenaarde gerekend wordt, had in het begin van de 19de eeuw zwaar te lijden gehad onder de structurele crisis die de linnennijverheid trof. Deze nijverheid was tot dan voornamelijk terug te

¹⁷ Loi du 28 ventôse an 9 (19/3/1801) : Loi relative à l’établissement de bourses de commerce.

¹⁸ In deze studie gebruiken we gemakkelijkschilve, tenzij anders vermeld, het begrip makelaar als de verzamelterm voor wisselagenten, goederen-, verzekerings- en scheepsmakelaars. Dit heeft alles te maken met de nauwe vervlochtenheid van deze functies aan de beurs van Dendermonde (zie punt 5 : Over makelaars en wisselagenten).

¹⁹ In België moet men wachten tot de beurshervorming van 1934, om in een wettekst de officiële scheiding tussen goederen- en fondsenbeurzen terug te vinden. Tot dan werden specifieke bepalingen over goederen- of wisseltransacties steeds gekaderd in de alles overkoepelende term van “*Bourse de Commerce*”.

²⁰ Code de commerce, Paris, 1807, p.92, art. 81.

²¹ Dit komt duidelijk tot uiting in de verschillende dossiers die werden doorgenomen op het ministerie van Buitenlandse zaken.

²² Een voorbeeld hiervan is het KB van 1836 waarin de regering een aantal principes van het Belgische beurswezen herbekrachtigde en dat er voornamelijk kwam na aandringen van de Beurs van Oostende. (AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier : 2282^{II} - 2283 : Bourse d’Ostende : briefwisseling met minister van Binnenlandse Zaken : 1833 – 1836).

²³ Dit aantal stijgt tot 12.947 als we de gemeenten in overweging nemen die vandaag deel uitmaken van de fusiegemeente Dendermonde. Antwerpen telde in 1831 73.000 inwoners, Brussel 99.522 en Gent 85.599 (Statistique de la Belgique, Bruxelles, 1842).

brenge tot hand- en huisnijverheid. Schommelingen in de voedselprijzen, een verzadiging van de markt en een oprukkende mechanisering troffen de bevolking dan ook zeer zwaar (Bracke, 2000, pp.16 – 21).

De eerste sporen van de industrialisatie werden, zoals op veel plaatsen in Vlaanderen, aangetroffen in de katoennijverheid die, via de toegenomen mechanisatie, tegen 1834 Dendermonde had omgevormd tot een (kleine) industriestad (Dauwe, 1992, p.21). In de loop van de 19de eeuw werd de olie-industrie, met zijn olieslagerijen voor het verwerken van oliehoudende zaden, al snel de belangrijkste nijverheidstak voor Dendermonde en omgeving. Van de 1,3 miljoen hl oliehoudende zaden die in België jaarlijks verwerkt werden voor een totale waarde van 27,4 miljoen BEF, verbruikten een tachtigtal olieslagers in het arrondissement Dendermonde iets meer dan 400.000 hl voor een waarde van 8,55 miljoen BEF. Hieruit produceerden ze 80.000 hl olie en uit het *afval* 16.000.000 kg *koeken* die gebruikt werden als veevoeder. Reeds in 1842 beschikte Dendermonde over 12 gemechaniseerde oliefabrieken die meer dan 500 arbeiders te werk stelden²⁴. Deze oliehoudende zaden vormden niet alleen de motor van de Dendermondse haven, maar, zoals verder nog zal blijken, hielden ook de belangrijkste beurstransacties hiermee een nauw verband. Het verwerken van deze zaden tot olie, kreeg echter af te rekenen met een behoorlijke overproductie op het vlak van voederkoeken zodat de producenten steeds op zoek moesten naar nieuwe afzetgebieden. Vooral het dumpen van Franse en Nederlandse *koeken* op de Belgische markt met prijsdalingen tot 40% als gevolg, was de Dendermondse handelaars een doorn in het oog. De toestand voor de olie-industrie werd nog nijpender wanneer in 1859 in de Verenigde Staten zeer rijke petroleumvoorraden werden ontdekt en de uitvoer van deze fossiele brandstof, ook in Europa, de plantaardige olieconsumptie steeds meer in de verdrukking bracht. Ondanks deze moeilijkheden bleef de Kamer van Koophandel in haar jaarrapporten de olie-industrie als de belangrijkste bron van industriële en handelsactiviteit in het arrondissement Dendermonde beschouwen. Om de zware last engszins te verlichten drong de Kamer aan op een verlaging van de invoerrechten op de zaden die als grondstof dienden voor deze industrie. Al naargelang het slagen van de Belgische oogst, diende Dendermonde een aanzienlijk hoeveelheid zaad in te voeren om de industrie draaiend te houden. Deze invoer liep in stijgende lijn en woog zwaar op de olie-industrie. In 1867 voerde men bijna 60 ton zaad in, waarvan 40 ton afkomstig uit Rusland. De invoerrechten werden ter bescherming van de Belgische landbouw echter niet aangepast. De handelsverdragen die ondermeer met Frankrijk en de Zollverein werden afgesloten, maakten daarentegen zeer goedkope invoer van olie vanuit die landen mogelijk, maar kenden aan de Dendermondse handelaars niet dezelfde voordelen toe bij de export naar deze landen (Jaarrapporten, 1863-1875). Ondanks het aandringen van de Kamer van Koophandel om in deze toestand verandering te brengen via het afsluiten van internationale douaneverdragen, bleek dit een uiterst moeilijke aangelegenheid en kampte deze industrietak bijgevolg meermaals met hardnekkige werkloosheid (De Clercq, 1989, pp.53-54). Een tweede belangrijke industrietak, hoewel hier geen onmiddellijk verband bestond met de beurs, waren de touwslagerijen, waarvan het arrondissement Dendermonde vijf belangrijke fabrieken telde die gezamenlijk meer dan 500 arbeiders te werk stelden²⁵.

De vestigingswerken die onder het Nederlandse regime in de omgeving werden uitgevoerd ter bescherming tegen een mogelijke Franse inval, betekenden voor de stad echter een rem op haar verdere ontplooiing²⁶(Schellekens, 1988, p.9-10). De industrie verspreidde zich doorheen de provincie Oost-Vlaanderen en ondanks een aantal belangrijke administratieve en economische instellingen zoals een Kamer van Koophandel, een telegraafkantoor, een stapelhuis en een beurs, alle hoofdzakelijk gericht op de handel in oliehoudende zaden, kon Dendermonde niet in concurrentie treden met nieuwe

²⁴ Rijksarchief Beveren (RAB), Kamer van Koophandel van Dendermonde, Dossiernr. 815 : zitting 22/2/1843 : voorstelling jaarrapport 1842.

²⁵ RAB, Kamer van Koophandel van Dendermonde, Dossiernr. 815 : zitting 22/2/1843 : voorstelling jaarrapport 1842.

²⁶ Fabrieken mochten zich niet buiten de stadsmuren vestigen omwille van militaire redenen, wat vele fabrieken deed uitwijken en de bestaande industrie verdere uitbreiding ontzegde.

fabriekssteden zoals Aalst of Ninove en bleef de stad in hoge mate afhankelijk van de (inter)nationale markt voor deze zaden (Van Isacker K., 1978, pp.216-217) .

Om de handelaars en industriëlen in Dendermonde van de nodige fondsen te voorzien, opende de Nationale Bank van België in de loop van de jaren 1850 een discontokantoor. De cijfers opgenomen in de jaarrapporten van de Kamer van Koophandel wezen op een toenemende activiteit van dit kantoor. De Kamer was vooral zeer tevreden over de korte vervaldag die voor de gediscoteerde biljetten werd gehanteerd. Wat ze beschouwde als een indicatie van het aanwezig zijn van een groot vertrouwen en een voldoende geldvoorraad bij de Dendermondse handelaars en industriëlen (Jaarrapport, 1858).

Op handelsgebied kon Dendermonde echter gebruik maken van zijn uiterst centrale ligging in de driehoek Antwerpen – Gent – Brussel. Deze gunstige ligging maakte dat Dendermonde reeds in 1838 via het spoor verbonden was met Gent, Oostende en Mechelen. Deze lijn kaderde in de uitbouw van het oost-west tracé dat Oostende met Keulen moest verbinden en die in Mechelen aansluiting vond op het noord-zuid tracé dat van Antwerpen via Brussel naar de Franse grens liep. De volgende jaren werd het spoorverkeer in snel tempo verder uitgebouwd en tegen 1846 was Dendermonde per spoor (on)rechtstreeks verbonden met de belangrijkste Belgische steden. Tegen 1860 werd Dendermonde via een staatsspoorlijn verbonden met Lokeren, alwaar deze lijn aansluiting vond op de concessielijn Antwerpen – Gent (Laffut, 2001, pp.71 – 73). De inkomsten van het Dendermondse station stegen van 302.156 BEF in 1856 naar 379.524 BEF in 1864. Deze inkomsten werden aanvankelijk bijna gelijk verdeeld tussen goederen- en personenvervoer, maar in de latere periode nam het goederenvervoer een steeds groter deel van de inkomsten voor zijn rekening.

Voor de ontsluiting langs het water werd reeds op de zeer gunstige ligging aan de samenvloeiing van Dender en Schelde gewezen. Op die manier was Dendermonde via bevaarbare waterlopen niet enkel rechtstreeks verbonden met de belangrijke havens van Gent en Antwerpen, maar kon de stad ook fungeren als een belangrijke doorvoerhaven om via de Dender, die bevaarbaar was tot de Henegouwse stad Ath, steden zoals Aalst en Geraardsbergen te bereiken²⁷. Een gedeeltelijke kanalisering en uitdieping van de Dender vond plaats vanaf 1840. Het kanaal Ath-Blaton, in gebruik genomen in 1868, verbond Dendermonde bovendien met het westelijk industriegebied van Henegouwen. In 1858 passeerden er reeds meer dan 3.700 schepen aan de sluis van Dendermonde. De haven speelde vooral een belangrijke rol in het aanvoeren van zaden voor de oliemolens en hennep voor de touwslagerijen. Hoewel Dendermonde vanaf 1843 officieel als zeehaven werd erkend, heeft het zwaartepunt altijd op de Belgische en Nederlandse binnenscheepvaart gelegen. In 1854 deden meer dan 150 Nederlandse binnenschepen de haven aan. De transacties waren naast de Belgische markt, voornamelijk op het Nederlandse afzetgebied gericht.

Toch konden via de Schelde schepen tot 14 voet probleemloos de haven van Dendermonde bereiken. De Dendermondse handelaars hadden het echter niet makkelijk om deze schepen ook naar hun stad te laten afzakken. Met zeer lage havenkosten, trachtte het gemeentebestuur en de handelaars hier verandering in te brengen²⁸. In de loop van de volgende jaren leek deze tactiek zijn vruchten af te werpen en was er een stijging te merken in het aantal zeeschepen dat de haven aandede.²⁹ De internationale schepen die de

²⁷ Ook vandaag kunnen schepen tot 2000 ton de Schelde opvaren tot Dendermonde en kunnen schepen tot 600 ton doorvaren tot Ath. Het kanaal Ath-Blaton is bevaarbaar voor schepen tot 300 ton.

²⁸ Een schip van 200 ton en 12 voet diep betaalde in 1843 in Antwerpen 271 gulden aan loodsgelden, dokrechten, enz. en in Dendermonde slechts 190 gulden. Het verschil situeerde zich voornamelijk in de hoge dokrechten te Antwerpen en de beduidende meerprijs voor de ballast (RAB, Kamer van Koophandel Dendermonde, dossier 817 : 6/9/1843 brief van Isidore Kreps aan de Kamer van Koophandel).

²⁹ In 1858 meerden er in de haven van Dendermonde 78 zeeschepen aan, met een totaal van 6.500 ton, dit aantal werd aangevuld met 109 Nederlandse binnenschepen voor een totaal van 9.000 ton. In datzelfde jaar ontving de haven van Gent 330 zeeschepen voor een totaal van 44.809 ton, Antwerpen ontving in 1855 reeds meer dan 2000 zeeschepen met in totaal meer dan 372.000 ton aan boord. De haven van Brussel kende in 1857 een aanvoer van 8.339 ton gedaan door 115 schepen.

haven aandeden waren in de eerste plaats afkomstig uit Groot-Brittannië en Denemarken. Deze waren in de eerste plaats geladen met oliehoudende zaden en vervoerden op de terugweg hoofdzakelijk voederkoeken. De heropleving van de haven was echter maar van korte duur, want tijdens de crisis van de jaren 1860, naar aanleiding van de Amerikaanse Burgeroorlog en onrust in Europa, kon de haven zich omwille van verschillende factoren niet meer herstellen. Een onevenwicht in de graanmarkt, waarbij producenten in Groot-Brittannië hogere prijzen konden krijgen voor hun graan, deed de graantoevoer naar België teruglopen. Ook de doorvoer van schepen van Antwerpen naar Dendermonde leek niet meer zo vlot te verlopen. In 1868 werden er nog slechts 14 zeeschepen geteld, in 1896 nog 12 (De Pélichy, 1899, pp.298 – 262). De sluis van Dendermonde verwerkte jaarlijks echter nog steeds een 4.000 tal binnenschepen.

De belangrijkste impuls voor het instellen van een beurs te Dendermonde werd gegeven door de toename van de scheepvaart op de Schelde, die na de ratificering van het verdrag der XXIV artikelen in 1839 en het normaliseren van de handelsbetrekkingen met Nederland, nog een extra impuls kreeg (Witte, 1990, pp.28-29). De stijging van het aantal havenbewegingen te Dendermonde, leidde op 9 augustus 1843 tot het toekennen van het statuut van zeehaven aan de stad.

Een constante in het Belgische beurswezen in de eerste helft van de 19de eeuw, bestaat juist uit de nauwe link tussen enerzijds de ontwikkeling van de havenactiviteiten en anderzijds de expansie van het beurswezen aldaar. Zowel in Antwerpen, als in Gent legden tijdgenoten de oorzaak van teruglopende beursactiviteiten bij de achteruitgang van de scheepstrafiek in deze steden³⁰. Ook de makelaars verbonden aan de Beurs van Brussel, haalden in 1833 de teruglopende activiteiten van de Brusselse haven aan om de marginale ontwikkeling van de Beurs van Brussel op dat ogenblik te verklaren³¹. De aanwezigheid van een zeehaven was echter niet voldoende om de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken Nothomb³², te doen overgaan tot het oprichten van een beurs te Dendermonde³³.

Er gingen een aantal jaren van actief lobbywerk vooraf aan het daadwerkelijk instellen van een beurs. De belangrijkste actor in deze operatie was de Kamer van Koophandel. Net zoals de verschillende Belgische beurzen een gemeenschappelijke band onderhielden met de havenevolutie binnen hun stad, was een ander gemeenschappelijk kenmerk de nauwe band tussen de ontwikkeling van de beurzen en de voortrekkersrol die de kamers van koophandel hierbij speelden³⁴. Zonder dieper in te gaan op deze problematiek, vermelden we het voorbeeld van de beurs en Kamer van Koophandel van Antwerpen en tevens de inspanningen die deze laatste geleverd heeft om het aantal makelaars aan de beurs op te drijven om op die manier de continuïteit van de handelsoperaties niet in het gedrang te brengen³⁵.

In Dendermonde vond de oprichting van de Kamer van Koophandel plaats in oktober 1842³⁶. Aanvankelijk had de minister van Binnenlandse Zaken voorgesteld om één gemeenschappelijke kamer in te stellen voor de arrondissementen Aalst en Dendermonde, met een zetel te Aalst. Het gemeentebestuur van

³⁰ In vele brieven gericht aan de plaatselijke Kamer van Koophandel's of aan de bevoegde minister gebruikten de makelaars de haventrafiek als argument om bijkomende makelaars te benoemen of om extra benoemingen tegen te houden (AMBZ, verschillende dossiers met betrekking de Belgische beurzen).

³¹ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier 2280¹ : Bourse de Bruxelles : réglements (1836 – 1853) : 17/11/1835 : rapport Kamer van Koophandel Brussel.

³² Nothomb, Jean-Baptiste, 3/7/1805 – 16/9/1881, zetelde in de grondwetscommissie en was van 1831 tot 1837 secretaris-generaal van Buitenlandse zaken. De functie van minister van Binnenlandse Zaken bekleedde hij van 1841 tot 1845 (Petit, 1982).

³³ Volgens de Franse wet van 28 ventôse an IX was het de bevoegdheid van de nationale overheid om te beslissen in welke steden er een beurs werd opgericht. Deze wet bleef tot 31/12/1867 ongewijzigd.

³⁴ In 1840 telde België vijf actieve beurzen : Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent en Oostende.

³⁵ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier 2278-2279 : Bourse d'Anvers.

³⁶ Tot 1842 viel het arrondissement Dendermonde onder de bevoegdheid van de Kamer van Koophandel van Sint-Niklaas.

Dendermonde protesteerde sterk tegen dit voornemen met als belangrijkste argument de scharnierfunctie die Dendermonde vervulde in de verbinding van verschillende water- en spoorwegen. Ook het groeiende belang van industrie en handel, hoewel relatief beperkt, werd aangekaart. Het gemeentebestuur vond gehoor bij de bevoegde instanties en voortaan werd Dendermonde de trotse bezitter van een eigen Kamer van Koophandel (De Clercq, 1989).

Een eerste belangrijk wapenfeit van de Kamer van Koophandel was, zoals hoger besproken, de erkenning van Dendermonde als zeehaven. Reeds op de eerste vergadering van de kamer stond de kanalisering van de Dender en het uitbouwen van de haven van Dendermonde op de agenda. Wijzend op de centrale ligging van Dendermonde langs verschillende water- en spoorwegen en de belangrijke rol die Dendermonde speelde in de steenkoolhandel en de handel met Nederland, drong men bij minister Nothomb aan op een uitbreiding van de haveninfrastructuur³⁷.

Deze erkenning in 1843 betekende voor de Kamer van Koophandel echter geen eindpunt, maar het begin van een vurig pleidooi tot het oprichten van een beurs te Dendermonde om op deze wijze de handel optimaal te ondersteunen.

3. De oprichting van de beurs te Dendermonde

De eerste stemmen voor het oprichten van een beurs te Dendermonde weerklonken onmiddellijk na de toekenning van het statuut van zeehaven. De hele procedure die uiteindelijk leidde tot de oprichting van de beurs werd opgestart na een brief van Charles Rockaert³⁸ waarin hij solliciteerde voor de plaats van scheepsmakelaar³⁹ te Dendermonde. De functie van scheepsmakelaar betekende in deze periode een belangrijke rol binnen de haven. Het belang van de haventransacties bepaalde hoeveel scheepsmakelaars in een bepaalde stad mochten worden benoemd⁴⁰. Net zoals de benoeming van goederenmakelaars of wisselagenten, kwam deze bevoegdheid toe aan de koning, in de persoon van de minister van Binnenlandse en later Buitenlandse Zaken (Moniteur belge, 24/4/1836).

In theorie was het mogelijk dat men in een bepaalde plaats benoemd werd als makelaar of wisselagent, zonder verbonden te zijn aan een bepaalde beursinstelling. De Franse wet uit 1801 bepaalde immers enkel "*Dans toutes les villes où il y aura une bourse, il y aura des agents de change et des courtiers de commerce nommés par le gouvernement*" (Pasinomie, loi 28 ventôse an 9, art. 6). Ondanks deze bepaling deed de Belgische overheid zeer moeilijk afstand van de eenheid tussen beurs en makelaars en ging ze zelden of nooit in op de vraag om makelaars of wisselagenten te benoemen zonder deze te verbinden aan een specifieke beurs⁴¹. De vraag van Rockaert werd dan ook onmiddellijk door de minister geïnterpreteerd als een aanvraag tot het instellen van een beurs te Dendermonde.

Aangezien dit een omslachtige adviesprocedure vereiste, en het in 1843 onzeker was hoe de haven van Dendermonde verder zou evolueren, stelde de minister voor, in samenspraak met de Kamer van Koophandel, om voorlopig één scheepsmakelaar te benoemen en deze administratief en disciplinair te verbinden aan de Beurs van Gent. Naarmate in de loop van de volgende maanden de haventransacties in

³⁷ RAB, fonds : Kamer van Koophandel van Dendermonde, nr. 815 : register van PV's 1842 – 1843, vergadering 21/11/1842.

³⁸ Rockaert Charles was scheepsmakelaar te Dendermonde van 1844 tot aan zijn ontslagname in 1847.

³⁹ De taken van scheepsmakelaars bestonden onder andere uit het vertalen van scheepsdocumenten, het bevrachten van de schepen, het verkopen van schepen en het in- en uitklaren van schepen (Devos, 2000, p.1).

⁴⁰ In 1853 waren er in Gent 5 scheepsmakelaars verbonden aan de beurs aldaar, Antwerpen telde er in 1857 14. (AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossiers 2281 : Bourse de Gand / 2278 : Bourse d'Anvers réglements)

⁴¹ Een ander voorbeeld hiervan treffen we aan in Mons, waar in 1839 onder druk van de Société Générale een aantal personen vroegen om benoemd te worden tot scheepsmakelaars om op die manier het transport en de verhandeling van steenkool op de Henegouwse waterwegen te bevorderen. Deze aanvraag zal onmiddellijk aanleiding geven tot het voeren van een onderzoek naar de opportuniteit tot het instellen van een beurs te Mons. (AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier 2282^{II}-2283 : bourse de Mons.)

aantal toenamen en de handel dreigde belemmerd te worden, ijverde de Kamer steeds uitdrukkelijker voor het instellen van een eigen beurs te Dendermonde. In de adviezen die de Kamer overmaakte aan de gouverneur en de minister van Binnenlandse Zaken, onder meer betreffende het al dan niet cumuleren van verschillende makelaarsfuncties, werd de oprichting van een beurs als de beste oplossing verdedigd. Zodoende kon de handel zich ten volle ontplooiën en werd er voorkomen dat één makelaar misbruik maakte van zijn monopoliepositie⁴².

Het hele debat kwam echter in een stroomversnelling terecht toen vanaf oktober 1844 ook het gemeentebestuur van Dendermonde via een aantal uitgebreide rapporten de Kamer van Koophandel bijtrad en aandrang op een snelle inrichting van een beurs. De belangrijkste argumenten die in deze rapporten werden aangebracht sloten nauw aan bij het discours gevoerd door de Kamer van Koophandel. Het groeiend aantal transacties in granen en oliehoudende zaden, van oudsher belangrijke producten in de Dendermondse handel (De Jong, 1980), maakte het volgens het gemeentebestuur noodzakelijk dat er een exacte koers beschikbaar was voor deze producten, te meer daar Dendermonde zich sterk maakte dat men invloed kon uitoefenen op de buitenlandse (graan)markten⁴³. In de verslagen van de Kamer van Koophandel werd er inderdaad melding gemaakt van buitenlandse handelaars, voornamelijk met de Franse en Nederlandse nationaliteit, die naar het hart van de Vlaamse olie-industrie afzakken om daar ter plaatse hun zaken af te handelen. Een exacte prijsbepaling was hiervoor onontbeerlijk⁴⁴. Het gemeentebestuur, in samenspraak met de Kamer van Koophandel en de enige scheepsmakelaar die de stad op dat ogenblik telde, stelde zelf een beursreglement op dat nauw aansloot bij de reglementen van de beurzen van Gent en Oostende. Dit reglement werd ter goedkeuring voorgelegd aan de gouverneur om aldus de zaken snel te kunnen afhandelen.

Nu zowel de Kamer van Koophandel als het gemeentebestuur de uitdrukkelijke wens hadden uitgesproken om in Dendermonde een beurs op te richten, en ze hierin ook nog eens gesteund werden door de gouverneur van Oost-Vlaanderen, zag de minister geen reden meer om de oprichting van een beurs nog langer uit te stellen. Het KB van 7 december 1844 bepaalde dat er in Dendermonde "*une bourse de commerce*" werd opgericht. Het reglement in kwestie vertoonde zeer veel gelijkenis met de andere beursreglementen die op dat ogenblik in België van kracht waren en verschilde slechts in een aantal detailpunten met de bepalingen die bijvoorbeeld in Brussel, Gent of Antwerpen golden. Verder in deze studie wordt er ingegaan op de bepalingen met betrekking tot de makelaars verbonden aan de beurs, hier komen enkel een aantal algemene principes aan bod die de werking van de beurs bepaalden.

4. Structuur en werking van de beurs.

In tegenstelling tot de andere beurssteden, werd er in Dendermonde niet overgegaan tot de oprichting van een eigen beursgebouw. Het stadsbestuur stelde de beurs een lokaal in het stadhuis ter beschikking. De beurs werd ook niet dagelijks gehouden, maar de handelaars en makelaars kwamen enkel op maandag en donderdag samen. Al gauw bleek dat de beurs vooral op maandag druk werd bezocht, traditioneel en ook nu nog steeds de marktdag in Dendermonde. Vanaf 1850 werd ze dan ook nog slechts éénmaal per week op die dag gehouden van 9 uur 's ochtends tot de middag⁴⁵.

Net zoals aan de andere Belgische beursinstellingen werd er in Dendermonde ook een Syndikale Kamer ingesteld. De taken van een dergelijke kamer konden in vele opzichten vergeleken worden met deze van

⁴² RAB, Fonds : Kamer van Koophandel van Dendermonde, nr.815 : register van PV's : 24/8/1843 : brief aan gouverneur.

⁴³ AMBZ, Diplomatiek Archief , Dossier 2283 : Bourse de Termonde : 19/10/1844 : rapport gemeenteraad Dendermonde aan minister van Binnenlandse zaken.

⁴⁴ RAB, Kamer van Koophandel van Dendermonde, nr. 815 : Jaarrapport 1842 : Titre II : Commerce.

⁴⁵ SAD, Stadsverslagen Dendermonde : stadsverslag 1850.

de beurscommissies⁴⁶ die vanaf 1867 in België werden ingesteld en die tot de beurshervorming van 6 april 1995 bleven verder bestaan. In de eerste plaats moest de Syndikale Kamer waken over de interne discipline van het makelaars korps en dit korps indien nodig verdedigen bij de rechtbank of hogere overheid. Daarnaast hield de Syndikale Kamer toezicht op het naleven van de verschillende wetten en reglementen en vormde ze eveneens het aanspreekpunt indien er klachten waren betreffende de transacties van de makelaars of tussen de makelaars onderling. Tenslotte was ze in vele gevallen ook verantwoordelijk voor het opstellen van de noteringen van de beurskoersen en de hieraan verbonden controlemechanismen⁴⁷.

Het aantal leden van een Syndikale Kamer varieerde in België tussen drie (Luik) en zes (Gent)⁴⁸. Op de grote beurzen konden enkel officieel benoemde makelaars een plaats binnen de Syndikale Kamer bemachtigen. Vaak werd er hierbij naar een evenwicht gestreefd tussen de goederenmakelaars, scheepsmakelaars (eventueel verzekeringsmakelaars) en de wisselagenten⁴⁹. In Dendermonde bestond de Syndikale Kamer uit vier leden, waarmee ze zich samen met deze van Oostende in de middenmoot bevond. Dat deze beurs onmogelijk bij de grotere beurzen kan gerekend worden, werd reeds in het oprichtingsbesluit vervat. Aangezien het aantal makelaars dat verbonden was aan de beurs er te beperkt was, mochten in Dendermonde ook twee plaatselijke handelaars of industriëlen in de Syndikale Kamer zetelen. Deze leden werden, net zoals in de andere beurssteden, aangeduid door een gemengd comité samengesteld uit twee leden van de gemeenteraad, twee van de Kamer van Koophandel en twee makelaars.

De invloed van de Kamer van Koophandel op de werking van de beurs mag zeker niet onderschat worden⁵⁰. Niet alleen lag de Kamer mee aan de basis van de oprichting van deze instelling, maar door de specifieke toestand in Dendermonde kon ze via de afgevaardigde handelaars in belangrijke mate toezicht houden op de interne werking van de beurs. Een fenomeen dat overigens, zij het minder direct, ook in andere steden zoals Antwerpen of Gent bestond. De opeenvolgende voorzitters van de Dendermondse Syndikale Kamer, zoals Constant Vertongen-Goens of Charles Poppe waren tegelijkertijd ook lid van de Kamer van Koophandel. Ook de oliehandelaars waren binnen de Syndikale Kamer meermaals dominant aanwezig, zo was ondermeer de eerste voorzitter van deze Kamer, Jan-Baptiste Van Massevelde, een oliefabrikant te Dendermonde⁵¹.

Jaarlijks werd in de laatste veertien dagen van december de helft van de leden van de Syndikale Kamer vernieuwd. In tegenstelling tot andere steden zoals Brussel of Gent, waar dezelfde leden soms jaren deel uitmaakten van de Syndikale Kamer, lijkt het gemengd comité in Dendermonde, binnen de mate dat het

⁴⁶ De wet 30/12/1867 stelde aan elke Belgische beursinstelling een beurscommissie in. Volgens de wet was hun belangrijkste taak het vaststellen van de beurskoersen. In de dagelijkse werking van de beurs werden ze al snel belast met het waken over de interne discipline op de beursvloer en het bemiddelen in conflicten tussen cliënten en makelaars of makelaars onderling (Moniteur belge, 1/1/1868).

⁴⁷ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier : 2283 : Bourse de Termonde, 31/1/1846 : Règlement particulier de la Chambre Syndicale, naast deze functies, dient de Syndikale Kamer ook advies te geven aan de hogere overheid in kwesties die de makelaars aanbelangen en dient ze leden af te vaardigen voor de gemengde commissies die de examens voor nieuwe makelaars afnemen.

⁴⁸ De Brusselse Syndikale Kamer telde aanvankelijk drie leden en aantal dat vanaf 1840 werd opgetrokken tot vijf. Antwerpen telde twee Syndikale Kamer's van elk 5 leden.

⁴⁹ In België werd enkel op de Beurs van Antwerpen overgegaan tot het oprichten van twee Syndikale Kamer's. De ene werd uitsluitend bemand met makelaars (goederen-, verzekerings- en scheepsmakelaars), de andere bestond exclusief uit wisselagenten.

⁵⁰ Vaak waren de afgevaardigde handelaars/fabrikanten die binnen de Syndikale Kamer zetelden, ook lid van de Raad van Beheer van de Kamer van Koophandel. Een paar voorbeelden hiervan : 1848 : Charles Poppe (handelaar), 1861 : Van Mossevelde Jean (oliefabrikant), 1863 : Vertongen – Goens (handelaar/fabrikant).

⁵¹ RAB, Kamer van Koophandel Dendermonde, dossier nr.818 : ledenlijst Syndikale Kamer (1845).

beperkte aantal kandidaten dit toeliet, er toch over te waken dat er voldoende afwisseling optrad⁵². Deze vernieuwing moest er voor zorgen dat de leden van de Syndikale Kamer niet vastroestten in hun functies en niet in de mogelijkheid verkeerden om een gevaarlijke machtspositie op te bouwen waarbij men fraude of misbruiken in de doofpot kon stoppen. Hoewel de veeleer beperkte transacties die plaatsvonden aan de beurs van Dendermonde dit misschien niet echt vereisten en het reglement een mogelijke herverkiezing zelfs toeliet, gaf Dendermonde het goede voorbeeld aan de grotere beurzen. De Syndikale Kamer bestond, zoals reeds vermeld, uit vier leden. Eén van hen combineerde de functies van secretaris en penningmeester en één lid fungeerde als syndic of voorzitter. In Dendermonde gold de ongeschreven afspraak dat steeds een handelaar optrad als voorzitter, waar een makelaar de functie van secretaris op nam. Uit alles is af te leiden dat het zetelen in de Syndikale Kamer als zeer prestigieus werd ervaren. Niet alleen losten de belangrijkste Dendermondse handelaars elkaar af als lid, maar verschillende leden zoals Emile Janssens of Alexis Foulon brachten het nadien ook tot gemeenteraadslid. Charles Poppe, een oudvoorzitter van de Syndikale Kamer, werd later zelfs burgemeester van Dendermonde⁵³.

De bevoegdheden en taken van de Syndikale Kamer liepen in grote mate parallel met de hoger vermelde functies van andere Belgische Syndikale Kamer's. Het oprichtingsbesluit van Dendermonde bevatte echter een niet onbelangrijke bepaling die niet werd opgenomen in de andere Belgische beursreglementen die op dat ogenblik van kracht waren. De tweede paragraaf van artikel 13 bepaalde dat de Syndikale Kamer naast het handhaven van de interne orde op de beurs, ook bevoegd was “à empêcher que d'autres que les personnes qualifiés ad hoc ne fassent les négociations de courtage, et à poursuivre les contrevenants”⁵⁴. Deze bepaling legde de vinger op een gevoelige plek in de Belgische beursreglementering. Hoewel men enkel makelaar kon worden nadat men officieel was aangesteld via een KB, hadden in de praktijk alle beurzen af te rekenen met de zogenaamde “marrons”. Met deze marrons of beunhazen, werden mensen bedoeld die de beurs bezochten, er ook optraden als makelaar, maar niet over de nodige vergunningen beschikten om dit officieel te doen.

Zonder dieper in te gaan op deze problematiek, is het belangrijk te weten dat de Belgische overheid er tot 1867 niet was ingeslaagd om deze misbruiken en overtredingen van de beurswetgeving effectief aan te pakken⁵⁵. Onder meer de Syndikale Kamer van Antwerpen had zware kritiek op het onduidelijke wettelijke kader waarbinnen deze misbruiken dienden te worden bestraft⁵⁶. Dat de overheid deze bepaling opnam in het reglement van een nieuw op te richten beurs is een indicatie dat de minister de strijd nog niet had opgegeven en dat hij de nieuwe beurs van bij aanvang wilde wapenen tegen deze misbruiken en dit door aan de Syndikale Kamer zelf het recht toe te kennen om daadwerkelijk op te treden tegen dergelijke overtredingen. Hoe de Syndikale Kamer deze overtredingen in de praktijk moest verhinderen en wat er precies diende te gebeuren indien er toch misbruiken werden vastgesteld liet ook dit reglement in het midden. De kleinschaligheid van de Dendermondse beurs voorkwam echter dat de Kamer ooit gebruik moest maken van deze bevoegdheid.

⁵² In Brussel gebeurde de vernieuwing van de Syndikale Kamer in de periode 1840 – 1855 uiterst sporadisch.

⁵³ Janssens Emile : van 1849 tot 1853 goederenmakelaar/wisselagent, in 1850 secretaris/penningsmeester Syndikale Kamer, 1859 – 1866 : gemeenteraadslid.

Alexis Foulon : van 1846 – 1857 goederenmakelaar/wisselagent, bekleedde verschillende malen de functie van secretaris/penningmeester en werd in 1857 gemeenteraadslid.

Charles Poppe : was als handelaar van 1846 – 1853 lid van Syndikale Kamer en werd er in 1853 voorzitter van. Hij was lid van de gemeenteraad van 1852 – 62 en van 1856 tot 1861 tevens burgemeester.

⁵⁴ Moniteur belge, 3/3/1845 : Institution d'une bourse de commerce à Termonde, artikel 13, paragraaf 2.

⁵⁵ Een aanzet tot uitwerking van deze problematiek : DEVOS (G.), Over scheepsmakelaars en beunhazen. Een onderbelicht aspect van de maritieme bedrijvigheid te Antwerpen (1811-1867), in : De lokroep van het bedrijf : liber amicorum Roland Baetens, Antwerpen, 2001, pp.243 – 257.

⁵⁶ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier 2278 (1842 – 1858) : Bourse d'Anvers, réglements.

Zoals hoger vermeld, was een belangrijke reden voor de oprichting van een beurs te Dendermonde het instellen van een vaste procedure voor het opstellen van de prijzen en koersen van de verschillende goederen die er verhandeld werden. Om deze procedure vlot te laten verlopen, bepaalde de Syndikale Kamer in haar intern reglement hoe de vaststelling van deze koersen precies moest verlopen⁵⁷. Er werd besloten dat de prijscourant van de goederen, die eveneens de vrachtprijs (fret), de verzekeringen, en de “*cote des effets de commerce*” en “*effets publics*” bevatte, tweemaal per week op maandag en donderdag moest worden opgesteld. In tegenstelling tot de beurzen van Antwerpen of Brussel, kende men in Dendermonde dus geen dagelijkse koersen. De koersen werden net zoals op andere beurzen opgesteld door de makelaars verbonden aan de beurs. De koers werd met een meerderheid der stemmen bepaald en nadien ondertekend door de voorzitter en secretaris van de Syndikale Kamer evenals door de aanwezige makelaars. Na sluiting en ondertekening werden er aan deze koersen geen wijzigingen meer toegelaten.

In het reglement werd ook bepaald dat de Syndikale Kamer een *ad hoc* commissie kon benoemen die de prijscourant op beursdagen opstelde. Vanaf oktober 1846 maakte de Syndikale Kamer van deze mogelijkheid gebruik en werd er een dergelijke commissie, voorgezeten door de voorzitter van de Syndikale Kamer, aangesteld⁵⁸. Met de samenstelling van deze commissie stelde de beurs van Dendermonde een precedent dat voor de andere beurzen pas bij de beurshervorming van 1867 mogelijk werd. In Dendermonde werden de koersen immers mede bepaald door mensen die niet waren benoemd als makelaar. Op de grote beurzen van Antwerpen en Brussel daarentegen waakten de makelaars zeer streng over het hen toegekende privilege inzake het vastleggen van de officiële koersen. Pas in 1867 werd het bijvoorbeeld ook in Brussel of Antwerpen mogelijk om niet-makelaars in de hiermee belaste commissies op te nemen. Dan ook nog bleef het bij een theoretische mogelijkheid die zelden of nooit werd toegepast. Dat Dendermonde deze stap wel zette had deels te maken met het gemengde karakter van de Syndikale Kamer en het gering aantal makelaars dat aan de beurs van Dendermonde was benoemd. Ook bij het opstellen van de koersen ging de meeste aandacht uit naar de transacties in verband met olie en oliehoudende zaden. De Kamer van Koophandel controleerde meermaals of de beurskoersen een weergave waren van de reële prijs. Op die manier wilde ze de dominante positie van Dendermonde op het vlak van de oliehandel veilig stellen⁵⁹. Deze extra controle was zeker niet misplaatst, aangezien deze prijzen vaak werden opgesteld door handelaars of fabrikanten die rechtstreeks betrokken waren bij de oliehandel. Zo zetelde Jean De Bruyn, zelf een oliefabrikant, in 1846 in de commissie die op beursdagen de prijzen moest vaststellen. Als klant kon men dus enkel vertrouwen op de onderlinge controle van de verschillende handelaars en makelaars om tot een objectieve prijsvorming te komen. Dit gebrek aan controle op het vaststellen van de beurskoersen was trouwens een fenomeen waarmee alle Belgische beurzen werden geconfronteerd (Vanthemsche, 1992, pp.216-136).

In verschillende archiefbronnen werden er ook sporen teruggevonden van een gepubliceerde “*Cote Officielle*”, waarop geïnteresseerden zich konden abonneren en die naar de belangrijkste Dendermondse handelaars werd opgestuurd. Noch in het archief, noch in de stadsbibliotheek van Dendermonde werd er tot op heden een exemplaar van deze cote teruggevonden⁶⁰. Hoewel het lokale beursreglement voorzag

⁵⁷ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier 2283 : Bourse de Termonde : Réglement particulier de la Chambre Syndicale.

⁵⁸ De eerste commissie belast met het opstellen van de prijscourant bestond uit Vandervoorde François (voorzitter Syndikale Kamer), De Bruyn Jean (oliefabrikant) en Dilewijns Joseph (SAD, Dossier : PB 128 : notulen en rekeningen van de commission des cotes de la bourse : verslag vergadering 17/10/1846).

⁵⁹ RAB, Kamer van Koophandel Dendermonde, Dossier 816 : zitting 21/12/1850 : opmerking aan de Syndikale Kamer betreffende koersafwijkingen.

⁶⁰ Dat het hier om een zeer kleinschalige publicatie ging blijkt onder meer uit de rekeningen van de Syndikale Kamer, waarbij in 1865 de inkomsten van het abonnementsgeld op de cote 20 BEF bedragen, wanneer de rekeningen van de Syndikale Kamer ophouden in 1902, bedraagt deze post nog 17 BEF. In de rekening van 1893 vinden we terug dat een jaarabonnement 6 BEF kostte, wat op een zeer klein aantal abonnees wijst.

in de notering van aandelen, obligaties en eventueel andere titels, is het op basis van de Belgische beurswetgeving uitgesloten dat er in Dendermonde ooit dergelijke titels in de cote werden opgenomen. De wet van 13 november 1840 bepaalde immers dat alle titels, uitgezonderd deze uitgegeven door de Belgische staat, pas na toestemming van de minister van Binnenlandse Zaken aan een Belgische beurs konden genoteerd worden. De bijgehouden lijsten met toegelaten beurstitels maken nergens melding van de beurs van Dendermonde⁶¹. Een eventuele notering van titels moest in Dendermonde hoe dan ook beperkt blijven tot deze uitgegeven door de Belgische staat⁶².

In de regionale pers werden slechts marginale verwijzingen naar deze beurskoersen aangetroffen⁶³. Zo nam bijvoorbeeld "*De Dendergalm*" een aantal goederenprijzen op waarbij men de vermelding "vastgesteld op de koophandel-beurs" aantreft⁶⁴. Het is echter niet duidelijk of het hier om een selectie gaat of om een exhaustieve lijst. Op basis van deze lijst is het echter wel duidelijk dat de klemtoon bij de beustransacties hoofdzakelijk op olie en de afgeleide producten ervan lag, van eventuele staatsfondsen is geen spoor te bekennen.

Een blik op de financiering van de Beurs van Dendermonde rond dit deel af. Bij de oprichting van de beurs werd er bepaald dat de stad Dendermonde moest voorzien in een geschikt lokaal. Voor de verdere kosten diende de beurs zelf in te staan. In tegenstelling tot de financiering van bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel, werd er voor de werking van een beursinstelling, geen overeenkomst gesloten tussen de gemeente, provincie en nationale overheid om de kosten te delen, maar moest de beursinstelling in kwestie zelf de nodige middelen bij elkaar zoeken⁶⁵. In Dendermonde werd er besloten dat de makelaars bij hun benoeming een eenmalige bijdrage van 100 BEF aan de Syndikale Kamer moesten storten, aangevuld met een jaarlijkse storting van 20 BEF. Vanaf 1852 voorzag de stad ook in een jaarlijkse subsidie, die ze tot het verdwijnen van de beurs bleef betalen⁶⁶. Het gemeentebestuur zag de aanwezigheid van een beurs te Dendermonde als de garantie dat de zo belangrijke olieproductie en –handel zich rondom de stad bleef concentreren. Vanaf 1857 ondernam de stad Aalst immers pogingen om via de nieuwe spoorinfrastructuur aldaar en mits het uitbouwen van een markt voor olieproducten deze handel van Dendermonde af te snoepen. Het gemeentebestuur drong er bij de plaatselijke handelaars en de Kamer van Koophandel dan ook zeer sterk op aan om de beurs operationeel te houden⁶⁷.

Door de toegekende subsidie liet de stad niet alleen blijken hoeveel belang zij aan de beurs hechtte, maar stelde zij bovendien de Syndikale Kamer in staat om de jaarlijkse bijdrage van de makelaars te annuleren. Voortaan kon de Syndikale Kamer haar uitgaven dekken met de gemeentelijke subsidies en de reeds eerder vermelde inkomsten van de abonnementen van de "Cote" aangevuld met de jaarlijkse rente op

⁶¹ AMBZ, Diplomatiek archief, dossier 2285A : Cote des fonds : Généralités et réglementations.

⁶² Een exemplarisch overzicht van de prijsnoteringen aan de beurs van Dendermonde wordt geboden in Bijlage 2.

⁶³ Op het stadsarchief werden de volgende regionale pers doorgenomen : *De Dendergalm*, *De Onpartijdige*, *De Gazette van Dendermonde*, 'T Ros Bayard.

⁶⁴ De lijst van beursgenoteerde produkten bevatte : lijnzaed, kempzaed, koolzaed, lijnzaedolie, koolzaedolie, raepzaedolie, lynkoeken, kempkoeken, koolzaedkoeken, tarwe, rogge, haver, geerst (*De Dendergalm*, 14/2/1858).

⁶⁵ In de oorspronkelijke wettekst van 28 ventôse an 9 werd bepaald dat de jaarlijkse kosten moesten gedekt worden door de bankiers en handelaars van de stad. Dit kon gebeuren via het heffen van een bijdrage in overeenstemming met het patentbedrag, het bedrag van de heffing moest jaarlijks door de prefect van het departement bepaald worden. Hoewel deze wet in deze periode nog van kracht was, hebben we van deze heffing in Dendermonde geen sporen aangetroffen.

⁶⁶ Aanvankelijk bedroeg deze subsidie 52 BEF, in 1870 werd deze opgetrokken tot 175 BEF om in 1882 terug te vallen tot 150 BEF (SAD, Dossier : PB 128 : notulen en rekeningen van de commission des cotes de la bourse : rekeningen Beurs).

⁶⁷ RAB, Kamer van Koophandel Dendermonde, dossier 822 : brief 2/1/1857 : van burgemeester Dendermonde aan Kamer van Koophandel.

haar kapitaal. De belangrijkste uitgaven van de Syndikale Kamer bestonden uit het loon van de conciërge en de drukkosten van de “Cote Officielle”⁶⁸.

5. Over makelaars en wisselagenten

We hebben in deze uiteenzetting reeds verschillende malen de term “*makelaars*” gehanteerd, zonder echt stil te staan bij de precieze inhoud hiervan. De verschillende categorieën van makelaars die werkzaam waren aan de beurs kwamen reeds aan bod, en ook in dit aspect was de wetgeving en reglementering, opgesteld door en onder het Franse gezag in het begin van de 19de eeuw, bepalend voor de verdere evolutie. Het onderscheid tussen “wisselagenten” en “courtiers (de commerce)”⁶⁹ liep terug tot ver in de Nieuwe Tijd. Toch duurde het tot na de Franse revolutie voor de afbakening van beide beroepen in ondubbelzinnige wetteksten werd vastgelegd. Nadat de Franse revolutie beide beroepen in 1791 had afgeschaft, werden ze opnieuw ingesteld door de wet van 28 Vendémiaire an IV (16/10/1795). Deze wet kende het monopolie van beursoperaties toe aan 25 wisselagenten en 60 makelaars in goederen. Hoewel het nergens expliciet vermeld werd, kan men veronderstellen dat deze wet voornamelijk tot doel had om de toestand in Parijs te regulariseren. De algemene bepalingen waaraan een wisselagent of courtier de commerce zich diende te houden in ruil voor het verkrijgen van een monopolie op de beurstransacties, werden vastgelegd in de wet van 28 ventôse an 9 (19/3/1801). De “Code de Commerce” van 1807 vermeldde daarenboven de verschillende soorten makelaars. Naast het reeds eerder beschreven onderscheid tussen wisselagenten en “courtiers”, werd deze laatste groep verder onderverdeeld in goederenmakelaars (courtiers de marchandises), verzekeringsmakelaars (courtiers d’assurances), scheepsmakelaars (courtier interprètes et conducteurs de navires) en transportmakelaars (courtier de transport par terre et par eau) (Code de Commerce, 1807, titre V, art. 76-77).

Hoewel de Franse wetgeving dus in een zeer breed gamma van specialisaties voorzag, bleek deze doorgedreven opdeling enkel bij de grote beurzen haalbaar. Zoals reeds vermeld, werd in België enkel in Antwerpen in een vroeg stadium werk gemaakt van deze opsplitsing en opteerde de overheid om bij de andere Belgische beurzen verschillende vormen van cumulatie toe te laten. Bij de Belgische onafhankelijkheid bleven de bepalingen van de “Code de Commerce” onveranderd van kracht. Na een aantal aanpassingen onder het Nederlandse regime, achtte de Belgische overheid het echter nodig om een aantal zaken te herbekrachten. Zo bepaalde het KB van 22 april 1836 dat de bevoegdheden van wisselagenten en makelaars enkel door de koning kon gebeuren via de uitvaardiging van een KB. Deze benoeming kon pas gebeuren nadat het advies van de Syndikale Kamer en de Kamer van Koophandel was ingewonnen en indien de kandidaten een capaciteitscertificaat konden voorleggen. Een dergelijk certificaat moest afgeleverd worden door een gemengde commissie, samengesteld uit telkens twee leden van de Kamer van Koophandel, de Syndikale Kamer en de Rechtbank van Koophandel (Moniteur belge, 24/4/1836). Nadien moesten alle wisselagenten en makelaars openbaar de eed afleggen voor de Rechtbank. Verder was het hen ook verboden om in eigen naam transacties uit te voeren en mochten ze zich niet in een commerciële onderneming engageren. Het was in dit wettelijke en reglementaire kader dat de beurs van Dendermonde zich in 1844 diende in te passen.

5.1. Een ingewikkelde procedure

Een eerste knoop die bij de oprichting van de nieuwe beurs moest worden doorgemaakt was het bepalen van het aantal te benoemen makelaars en de specialisten waar de Dendermondse handel nood aan had. Zoals reeds vermeld beschikte Dendermonde in 1843 over een scheepsmakelaar nog voor er een beurs

⁶⁸ Ze stegen van 77 BEF in 1865 naar 254 BEF in 1879, om vanaf 1880 te blijven schommelen rond de 170 BEF (SAD, Dossier : PB 128 : notulen en rekeningen van de commission des cotes de la bourse : rekeningen Beurs).

⁶⁹ In het Frans gebruikt men de verzamelterm “courtiers de commerce” voor al diegenen die zich als makelaar niet bezighielden met de verhandeling van publieke fondsen, aandelen, obligaties, enz. producten die enkel door de wisselagent werden verhandeld.

was ingesteld. Het leek dan ook logisch dat deze functie na 1844 bleef verder bestaan. De Kamer van Koophandel drong enerzijds aan op een extra benoeming omwille van het doorbreken van het monopolie en anderzijds op het benoemen van bijkomende makelaars, die de overige handelstransacties konden afhandelen zonder deze functies bij één persoon te centraliseren.

Het gemeentebestuur en de gouverneur volgden deze argumentatie en adviseerden de minister van Binnenlandse Zaken om in Dendermonde vier makelaars te benoemen : twee scheepsmakelaars en twee makelaars die de functie van wisselagent, verzekeringsmakelaar, transportmakelaar en goederenmakelaar mochten cumuleren⁷⁰.

Hoewel de beurs van Dendermonde veeleer bij de kleinere beursinstellingen moet gerekend worden, bleek het niet moeilijk om kandidaten te vinden voor de functies in kwestie. Zowel bij de Kamer van Koophandel als bij de minister van Binnenlandse Zaken liepen de sollicitatiebrieven binnen. Ook in een later fase meldden er zich, telkens een makelaar diende vervangen te worden na overlijden of ontslag, zonder veel problemen twee à drie kandidaten voor deze functie⁷¹. De makelaars werden op voordracht van de Kamer van Koophandel en de minister benoemd door de koning. Een gunstig advies van de Kamer van Koophandel was echter zeer belangrijk. Voor één enkele kandidaat ging de Kamer van Koophandel nog verder, en schakelde ze de Dendermondse vertegenwoordigers in Kamer en Senaat in om zeker te zijn dat de voorgedragen kandidaat ook daadwerkelijk door de minister aan de koning werd voorgedragen⁷². Een nodeloze voorzorgsmaatregel bleek later, aangezien de minister steeds het oordeel van de Dendermondse Kamer van Koophandel opvolgde.

Zoals bepaald in het KB van 1836 werd er een speciale examencommissie samengesteld om het capaciteitscertificaat voor de kandidaat-makelaars uit te reiken. De bekendmaking van deze examens werd telkens op kosten van het ministerie afgedrukt in twee lokale kranten. In kleinere beurzen zoals Dendermonde of Brugge, kon een makelaar ook benoemd worden indien hij over een capaciteitscertificaat van een andere beurs beschikte, daar waar de beurzen van Antwerpen, Gent of Brussel enkel certificaten aanvaardden afgeleverd door de lokale examencommissie. Toch zagen verschillende makelaars Dendermonde als opstap om later makkelijker toegelaten te worden tot de grotere beurzen. Een voorbeeld hiervan is Francis Van Meessche die als makelaar te Dendermonde de overstap maakte naar Antwerpen, nadat hij aldaar voor het examen geslaagd was⁷³.

Nadat de examens waren afgenomen, stelden zowel de Syndikale Kamer als de Kamer van Koophandel een ranglijst op met de meest geschikte kandidaten⁷⁴. Bij het opstellen van deze lijst hield de Kamer naast de examenresultaten vooral rekening met de ervaring die de betrokken kandidaat kon voorleggen. De eerste makelaars die te Dendermonde benoemd werden, hadden allen ervaring opgedaan bij makelaars verbonden aan de Gentse beurs. Verder speelden talenkennis en een onbesproken reputatie een belangrijke rol. Een woonplaats in het arrondissement Dendermonde en een aanzienlijke kapitaalsverankering aldaar vervulden het beeld van de ideale kandidaat⁷⁵.

⁷⁰ AMBZ, Diplomatiek Archief , Dossier 2283 : Bourse de Termonde : verslag gemeenteraad Dendermonde aan minister Nothomb (19/10/1841).

⁷¹ Een voorbeeld hiervan, na het faillissement van A. Foulon in januari 1858 meldden er zich twee kandidaten die beiden met onderscheiding slaagden in hun toelatingsproef. (RAB, Dossier : Kamer van Koophandel Dendermonde : nr. 816 : PV's 1848 – 1875)

⁷² In 1845 verstuurde de Kamer van Koophandel brieven naar senator De Ribeaucourt en volksvertegenwoordiger De Decker, om de kandidatuur van Jean Van Driessche te steunen (RAB, Kamer van Koophandel Dendermonde, dossier 830 : 11/2/1845 : brieven van Kamer van Koophandel aan betrokken politici).

⁷³ AMBZ, Diplomatiek Archief , Dossier 2283 : 12/1/1847 : brief van Francis Van Meessche aan de gouverneur.

⁷⁴ De eerste maal werd deze lijst opgesteld door het gemeentebestuur.

⁷⁵ RAB, Kamer van Koophandel van Dendermonde, Dossier 815 – 830 : sollicitaties en benoemingen van makelaars.

Op basis van de opgestelde lijst ging de minister dan over tot de uiteindelijke benoeming. Hoewel de Syndikale Kamer en de Kamer van Koophandel vaak de kandidaten in dezelfde volgorde voordroegen, gaf bij verschil de rangorde van de Kamer van Koophandel voorrang. Dit laatste zag men ook op alle andere beurzen gebeuren. In een stad zoals Antwerpen waar de plaatselijke Syndikale Kamer en de Kamer van Koophandel zich niet altijd op dezelfde lijn bevonden kon dit aanleiding geven tot hoogoplopende spanningen⁷⁶. Ook in Dendermonde maakte de gouverneur in 1849 melding van jaloezie bij een invloedrijk lid van de Kamer van Koophandel die er voor gezorgd had dat de kandidaat van de Syndikale Kamer werd afgewezen. Deze spanningen tussen kamers en Syndikale Kamer's die in sommige steden de beurs in een impasse dreigden te laten belanden, hebben in 1867 een niet onbelangrijke rol gespeeld bij het afschaffen van deze procedure.

Tot de beurshervorming van 1867 bleef het aantal makelaars te Dendermonde officieel onveranderd. Toch diende bij elk overlijden of ontslag van een makelaar dezelfde ingewikkelde procedure doorlopen te worden. Dendermonde kende een tamelijk hoog verloop, mogelijk omwille van het gering aantal transacties, waardoor de makelaars het niet gemakkelijk hadden. De Kamer van Koophandel benadrukte dat er aan de beurs voldoende transacties plaatsvonden, die voor de oliehoudende zaden zelfs in de miljoenen konden lopen, maar dat de meeste handelaars opteerden om deze operaties uit te voeren zonder de tussenkomst van makelaars. Het vooruitzicht van deze hoge transacties maakte dat Dendermonde geen moeilijkheden had om nieuwe kandidaten te vinden voor de post van makelaar, maar dat deze nieuwe makelaars het uiterst moeilijk kregen om de beurstransacties via hun bemiddeling te laten verlopen.

5.2. De scheepsmakelaars zorgen voor moeilijkheden

De scheepsmakelaars lieten op hun beurt geen gelegenheid voorbij gaan om bij het gemeentebestuur en de minister te ijveren voor het terugbrengen van het aantal scheepsmakelaars tot één enkele persoon. Als belangrijkste argument voerden de enige overgebleven scheepsmakelaar, zowel Troch, Dufour als Foulon⁷⁷ namen om beurten de rol op zich, telkens aan dat het aantal schepen in de haven van Dendermonde sterk terugliep en dat het onmogelijk was om nog verder met twee makelaars van deze beperkte trafiek van zeeschepen te leven, te meer daar het de scheepsmakelaars te Dendermonde niet toegelaten was om andere (makelaars)functies te cumuleren. De Kamer van Koophandel, de grootste verdediger van het handhaven van het aantal makelaars, argumenteerde dat de aangehaalde cijfers geen rekening hielden met de talrijke Nederlandse binnenschepen die ook door de scheepsmakelaars werden behandeld. Daarenboven voegde ze er in 1855 in een geheime nota aan de minister aan toe dat de makelaar in kwestie Louis Dufour niet kon rekenen op het vertrouwen van de plaatselijke handelaars en het dus ondenkbaar was om deze makelaar een monopolie toe te kennen⁷⁸. De Kamer van Koophandel ondersteunde haar argumenten door drie kandidaten voor te leggen aan de minister. Dit incident was andermaal een voorbeeld van de invloed die de Kamer van Koophandel uitoefende en hoe de makelaars volledig afhankelijk waren van haar advies. Het gezag dat de Kamer in de weegschaal kon leggen was zo groot dat de minister zelden of nooit vragen stelde bij de rapporten die hij kreeg toegezonden en zonder meer de daarin geformuleerde adviezen opvolgde.

Dit gebeurde ook nu en de minister benoemde andermaal een tweede scheepsmakelaar te Dendermonde. In de daaropvolgende jaren ontspan er zich tussen beide makelaars een harde strijd om zoveel mogelijk schepen binnen te halen. Hoewel het intern reglement van de beurs van Dendermonde dit verbod, probeerden beiden elkaar te snel af te zijn door in Antwerpen de schepen op te wachten met

⁷⁶ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossiers 2278 : Bourse d'Anvers.

⁷⁷ Zie bijlage 1.

⁷⁸ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier 2283 : Bourse de Termonde : rapport Kamer van Koophandel aan minister van Binnenlandse zaken (19/7/1855).

bestemming Dendermonde en zo elkaar het gras voor de voeten weg te maaien⁷⁹. Deze werkwijze gaf aanleiding tot een wederzijdse klachtenregen die door de Syndikale Kamer in de meeste gevallen met een minnelijke schikking werd geregeld. Opmerkelijk is dat wanneer Dufour in 1863 door de Rechtbank van Koophandel failliet werd verklaard, de tweede scheepsmakelaar onmiddellijk een brief richt aan de minister met de vraag om zijn collega niet te vervangen. Net zoals in 1855 gaf de Kamer van Koophandel geen gehoor aan deze oproep en werd er opnieuw een tweede scheepsmakelaar benoemd⁸⁰. De afkeer die de Kamer van Koophandel had voor een monopolie van de scheepsmakelaars bleek nogmaals toen de minister van Buitenlandse Zaken in de aanloop van de beurshervorming van 1867 het advies van de kamer vroeg betreffende het handhaven van het monopolie van de scheepsmakelaars⁸¹. De Kamer van Koophandel beklemtoonde dat ze een grote voorstander was van een algehele liberalisering van het beurswezen en verwierp het voorstel van de minister. Hiermee schaarde ze zich achter het standpunt van de machtige Kamers van Koophandel van Antwerpen en Gent⁸².

5.3. Inkomsten en uitgaven van de makelaars

Wat betreft hun uitgaven en inkomsten waren de makelaars in hoge mate afhankelijk van de wettelijke bepalingen opgenomen in de reeds eerder vermelde wetten en besluiten. De belangrijkste uitgave, naast de reeds eerder behandelde financiële verplichtingen ten aanzien van de Syndikale Kamer, bestond uit de waarborg die men als makelaar diende te storten. In Dendermonde bedroeg die voor alle makelaars 2.000 fr⁸³. Deze som was het minimumbedrag dat in België kon geëist worden, en wees meteen op het relatief beperkte opzet van deze beurs. Het bedrag gaf ook een indicatie van de verschillende operaties die aan de beurs werden uitgeoefend. Op grotere beurzen, waar er een onderscheid werd gemaakt tussen de functie van wisselagent en makelaar, bestond er ook een verschil in waarborg. Omwille van het groter risico verbonden aan de operaties van de wisselagent, was deze waarborg in vele gevallen een veelvoud van het bedrag dat van de makelaar werd geëist⁸⁴. De beperkte waarborg die aan de Dendermondse makelaars werd gevraagd, is andermaal een indicatie dat de wisselactiviteiten uiterst beperkt bleven.

Hun inkomsten moesten de makelaars voornamelijk halen uit de makelaarsprovisie (*courtage*) waarvan het tarief samen met het algemene reglement van de beurs via een KB werd bekrachtigd. Via dit KB werd ook bepaald welke van de bij de transactie betrokken partijen de provisie dienden te betalen. Verder was het de makelaars verboden om afwijkingen aan dit tarief toe te staan. Enerzijds mocht er aan de klanten dus niet meer aangerekend worden dan bepaald in dit reglement, maar anderzijds mocht een makelaar ook niet onder de markt werken en zo oneerlijke concurrentie voeren.

Net zoals de andere Belgische beurzen had de Kamer van Koophandel en het gemeentebestuur van Dendermonde zich bij het opstellen van deze tarieven gebaseerd op het voorbeeld van de beurs van Antwerpen⁸⁵. De tarieven betreffende de verhandeling van goederen, verzekeringen en de sloopstransacties verschilden dan ook nauwelijks van deze die in Antwerpen van kracht waren. Zo werd

⁷⁹ SAD, Dossier PB 128 : verslag vergadering Syndikale Kamer 9/10/1857, maar ook 22/5/1858, 13/5/1861.

⁸⁰ In mei 1867 nam scheepsmakelaar C. Rambot ontslag, maar aangezien toen de beurshervorming reeds door de kamer van volksvertegenwoordigers was goedgekeurd, vond de Kamer van Koophandel het niet opportuun om nog vóór deze hervorming over te gaan tot een vervanging. (RAB, Dossier : Kamer van Koophandel Dendermonde, nr. 815: verslag vergadering 11/5/1867).

⁸¹ Onder druk van de lobby van voornamelijk de Antwerpse scheepsmakelaars overwoog de minister in het voorjaar van 1867 om voor deze groep een uitzondering op de wet toe te laten (RAB, Dossier : Kamer van Koophandel van Dendermonde : verslag vergadering 11/5/1867).

⁸² AMBZ, Diplomatiek Archief , Dossiers 2278 : Bourse d'Anvers / 2281¹ : Bourse de Gand.

⁸³ Deze som moest gestort worden in de consignatiekas van de staat of aan de "Société Générale pour favoriser l'industrie nationale"(Moniteur belge, 3/3/1845, Institution d'une bourse de commerce à Termonde, artikel 5).

⁸⁴ In Antwerpen betaalde de wisselagent 10.000 BEF, tegenover 2.000 BEF voor de makelaars ; in Brussel waren de bedragen respectievelijk 6.000 BEF en 2.000 BEF, in Gent 4.000 BEF en 2.000BEF

⁸⁵ AMBZ, Diplomatiek Archief , Dossier 2283 : Verslag 12/11/1844 aan minister Binnenlandse Zaken.

er 0,5% gevraagd voor de verkoop van goederen te betalen door de verkoper, 0,1% voor verzekeringspremies onder de 1% (gelijk te verdelen onder verzekeraar en verzekerde) en 3% voor de bevrachting van de schepen, te betalen door de kapiteins⁸⁶. Een brief van François Foulon, de enige scheepsmakelaar in 1863, na het bankroet gaan van zijn collega Louis Dufour, vermeldt het jaarinkomen van deze makelaars wat betreft het afhandelen van zeeschepen. Het inkomen uit makelaarsprovisie en bevrachting bedroeg, na aftrek van bureaunkosten, voor beide scheepsmakelaars samen 1862 BEF. Deze berekening, die de minister moest overhalen om geen nieuwe makelaar te benoemen, was waarschijnlijk een onderschatting van de reële inkomsten, maar geeft toch een indicatie. Een gemiddelde scheepsmakelaar zou in Dendermonde dus een inkomen gehad hebben van minder dan 1000 BEF per maand⁸⁷.

Op het gebied van de “wissel”activiteiten, beschikte Dendermonde in tegenstelling tot de beurs van Antwerpen niet over makelaars die zich uitsluitend met deze activiteit bezighielden. Uit alles valt af te leiden dat de wisselactiviteiten voor de meeste Dendermondse makelaars een bijkomende bron van inkomsten vormden en niet zozeer een doel op zich. Zo valt het te verklaren dat de Dendermondse makelaar veel lagere tarieven kon vragen dan de Antwerpse wisselagenten die uitsluitend van deze activiteiten moesten leven. De tarieven die in Antwerpen werden aangerekend waren dan ook tot tien maal hoger. Mogelijk trachtten de makelaars in Dendermonde via de lage tarieven de mensen te overhalen om hun “wissel”transacties op de lokale beurs uit te voeren en niet af te staan aan de grotere beurzen.

Het bepalen van het aantal transacties dat aan de verschillende beurzen in de loop van de 19de eeuw werd uitgevoerd is voor de grote beurzen al zeer moeilijk en lijkt voor de kleinere beurzen een haast onmogelijke opdracht.

Zo moet de onderzoeker zich ook voor de beurs van Dendermonde beperken tot een aantal indirecte verwijzingen betreffende de mogelijke transacties. Dat nergens de officiële prijscourant werd teruggevonden maakt de zaak er vanzelfsprekend niet makkelijker op. Mogelijke onrechtstreekse indicatoren worden gevormd door het reeds eerder aangehaalde scheepvaartverkeer, dat zeker na 1860 een forse terugval kende, verder wezen we reeds op de lage waarborg die aan de beurs werd geëist en hoe die voornamelijk was gericht op goederenmakelaars. Hoewel het theoretisch perfect mogelijk was om aandelen en obligaties aan de beurs van Dendermonde te verhandelen, zijn hier tot op heden geen sporen van teruggevonden en de eerder vermelde wettelijke procedure beperkte eventuele verhandeling enkel tot staatsfondsen. De centrale ligging van de beurs en de relatieve nabijheid van de beurzen van Gent, Antwerpen en Brussel waar dergelijke transacties wel plaatsvonden, laat vermoeden dat mogelijke geïntresseerden uitweken naar deze beurzen, ondermeer om zich zo van een grotere liquiditeit te verzekeren. Hoe groter het aantal titels is dat op de beurs wordt aangeboden, hoe groter de garantie voor de cliënt dat de prijs die hij dient te betalen de reële prijs is.

Ook wat de goederentransacties betreft is het onmogelijk om exacte cijfers aan te halen. In de jaren 1840 maken de jaarrapporten van de Kamer van Koophandel melding van transacties op de oliemarkt die meer dan 40 miljoen frank vertegenwoordigden, daarnaast was er ook sprake van 7,5 miljoen frank aan woltransacties⁸⁸. Een verslag van de Brugse Kamer van Koophandel, toont aan dat het ook voor de tijdgenoten niet makkelijk was om de precieze transactiecijfers vast te stellen en dat blijkbaar alle betrokken partijen tevreden waren met deze waas van onduidelijkheid : *“Il (les transactions en grains) se traite à la bourse hebdomadaire, des affaires dont il est impossible de fixer le chiffre même approximatif”* (jaarverslag, 1860, p.29). In het stadsverslag van 1859 is er onder de hoofding “Beurs” sprake van miljoenentransacties in oliehoudende zaden en noemt het gemeentebestuur Dendermonde

⁸⁶ Zie bijlage voor volledige tabel.

⁸⁷ RAB, Kamer van Koophandel Dendermonde, dossier nr. 824 : 8/4/1863 brief van Foulon aan Kamer van Koophandel.

⁸⁸ RAB, Kamer van Koophandel Dendermonde, Dossier 815.

het centrum van deze handel⁸⁹. De cijfers opgenomen in de jaarrapporten van de Kamer van Koophandel bevestigen deze stelling. De steeds toenemende import van granen, voornamelijk uit Rusland, maakt dat hoewel de olie-industrie het steeds moeilijker krijgt, de transacties op de beurs in stijgende lijn gaan. Wat het gemeentebestuur van Dendermonde de grootsprakerige stelling ontlokte dat men invloed kon uitoefenen op de Russische markt⁹⁰.

Omwille van de directe contacten tussen de handelaars onderling, resulteerden deze aanzienlijke transacties niet in een bloeiende activiteit voor de makelaars. De Dendermondse beurs evolueerde steeds meer naar een wekelijkse ontmoetingsplaats waar producenten en handelaars van voornamelijk olie op een eenvoudige manier met elkaar in contact konden treden.

6. Na de beurshervorming van 1867

Het instandhouden van deze ontmoetingsplaats, en de vrees dat aartsrivaal Aalst met de oliehandel kon gaan lopen, verklaarde ook waarom de beurs van Dendermonde de enige kleinere beurs was die in 1867 de beurshervorming overleefde en op dat ogenblik de bestaande structuur via het instellen van een beurscommissie aanpaste aan de nieuwe bepalingen; een operatie die waarschijnlijk niet had plaatsgevonden indien er op de beurs helemaal geen transacties meer gebeurden. In deze commissie zetelden te Dendermonde zes leden die werden benoemd door het gemeentebestuur op basis van een dubbele lijst opgesteld door de Kamer van Koophandel. In deze commissie werd de enige overgebleven scheepsmakelaar van Dendermonde, François Foulon, opgenomen en waren de oliehandelaars dominant aanwezig⁹¹. Na een periode van drie jaar werd telkens de helft van de commissie vernieuwd, andermaal op voordracht van de Kamer van Koophandel. De briefwisseling van de Kamer maakt duidelijk dat deze vernieuwing effectief werd doorgevoerd, althans tot de afschaffing van de officiële kamer in 1875⁹².

In dat jaar meldde de beurscommissie in het jaarverslag van de stad dat door de opening van een markt voor oliehoudende zaden aan de beurs van Brussel, vele handelaars hun activiteiten naar die stad hadden verplaatst, maar dat het zakencijfer desalniettemin toch gestegen was. In hetzelfde jaar trachtte de beurscommissie via het instellen van een telegraafbureau, dat geopend was tijdens de beursuren, het aantal bezoekers toch nog op te drijven⁹³. Op die manier konden de beursbezoekers onmiddellijk kennis nemen van de koersen te Brussel en daar hun transacties op afstemmen.

In het verslagboek van de vroegere Syndikale Kamer die was omgevormd tot beurscommissie⁹⁴, werden geen verslagen meer opgenomen van vergaderingen, maar beperkte men er zich toe eenmaal per jaar een overzicht van de rekeningen te geven, aangevuld met de ledenlijst van de commissie. Dit verslagboek werd slechts bijgehouden tot 1902, hoewel de subsidies van de gemeente aan de beurs doorliepen tot 1911. De afwezigheid van ondermeer de notulen van de gemeenteraad maakt het zeer moeilijk om deze gegevens in hun juiste context te plaatsen en te begrijpen wat de effectieve rol van de beurs in deze periode nog was. Op basis van de beperkte informatie die voorhanden is, kan men enkel veronderstellen dat, na de beurshervorming, de reeds ingeslagen weg verder werd gezet en dat de beurs van

⁸⁹ SAD, Stadsverslagen : 1859-'60.

⁹⁰ AMBZ, Diplomatiek Archief, Dossier 2283 : 19/10/1844 : Rapport gemeenteraad Dendermonde aan de Minister van Buitenlandse Zaken.

⁹¹ Het voorzitterschap werd waargenomen door Jean Van Massevelde (oliehandelaar), verder zetelden Joseph Dilewijns (oliehandelaar), Staes Louis (handelaar), François Van Obberghe (makelaar), Gorus De Leeuw (handelaar) en François Foulon (scheepsmakelaar) in deze commissie (RAB, Kamer van Koophandel Dendermonde, dossier nr. 832 : 21/1/1868 brief van Kamer van Koophandel aan gemeentebestuur).

⁹² De Kamer van Koophandel werd afgeschaft door de wet van 11 juni 1875 : "Loi portant suppression des chambres de commerce et des fabriques". Het duurde tot 27 oktober 1901 voor er in Dendermonde een private kamer van koophandel werd opgericht (De Clercq, 1989, pp.28-30).

⁹³ SAD, Stadsverslagen : 1875-'76.

⁹⁴ De officiële benaming was : "Commission des cotes bourse de Termonde".

Dendermonde verviel tot een gespecialiseerde markt in oliehoudende zaden, waar geen andere transacties meer werden uitgevoerd.

6. Conclusie

In dit artikel werd één van de kleine beursinstellingen die België in de loop van de 19de eeuw gekend heeft opnieuw bij het historisch onderzoek naar de Belgische beursgeschiedenis betrokken. Na een korte schets van het belang van regionale beurzen in het globale beursdebat, werd er ingezoomd op de casus van de beurs van Dendermonde. De beurs van Dendermonde, die werd opgericht op 7 december 1844, ontwikkelde zich in het zog van de ontwikkeling van de Dendermondse haven. De nadruk werd gelegd op de belangrijke rol die hierbij werd gespeeld door de Kamer van Koophandel. Hierna volgde een uitgebreid overzicht van de interne werking van de beurs van Dendermonde en de nauwe band die er bestond tussen Kamer van Koophandel en de Syndikale Kamer van de beurs. Opmerkelijk was dat Dendermonde, hoewel de beurs slechts eenmaal per week werd gehouden, in navolging van de grote Belgische beursinstellingen wekelijks een "*Cote officielle*" publiceerde. Zoals bij andere beurzen, speelden ook in Dendermonde de verschillende makelaars een essentiële rol bij het behoorlijk functioneren van de beurs. Enkel de scheepsmakelaars functioneerden als gespecialiseerde makelaars, de anderen cumuleerden de functie van wisselagent met deze van verzekerings-, goederen- en transportmakelaar. De teruglopende transacties te Dendermonde maakten dat vele makelaars het zeer moeilijk hadden om te overleven en dat er een hevige strijd ontstond tussen de officieel benoemde makelaars.

Uit alles blijkt dat Dendermonde in de tweede helft van de 19de eeuw kan worden beschouwd als een zeer kleine beursinstelling, waar, uitgezonderd de operaties in oliehoudende zaden, nauwelijks transacties werden uitgevoerd die het regionale niveau overstegen en die vaak zelfs beperkt bleven tot de lokale markt. De vergelijking met de meeste regionale beurzen in Groot-Brittannië en Frankrijk kan hier dus moeilijk worden doorgetrokken, wat niet wegneemt dat ook in Frankrijk de diversiteit tussen de verschillende beursinstellingen zeer groot was en bijvoorbeeld de beurs van Duinkerke nauwelijks te vergelijken was met deze van Marseille of Lyon.

Hoewel het op basis van de geraadpleegde archiefbronnen onmogelijk is om hierover definitief uitsluitsel te geven, zal niemand ontkennen dat de beurs van Dendermonde bijna exclusief onder de noemer goederenbeurs moet worden gevat. Onze studie heeft echter ook aangetoond dat dit laatste geen argument is om deze beurs uit het onderzoek te schrappen wanneer men een studie wil maken van de fondsen- en wisselbeurzen in België. Niet alleen werd er juridisch tot 1934 geen onderscheid gemaakt tussen beide soorten beurzen, maar kwam het cumuleren van de functies van wisselagenten en makelaars bijvoorbeeld ook voor op de beurs van Brussel. De goederen-, fondsen- en wisselbeurzen waren in de 19de eeuw reglementair en institutioneel zo nauw met elkaar vervlochten dat het zeer moeilijk is om te bepalen waar de ene stopte en de andere begon.

Verder was de Belgische beurswetgeving onverminderd van toepassing op de kleinere beursinstellingen in België en functioneerden ze intern, zij het op kleinere schaal, op exact dezelfde wijze als hun grotere tegenhangers. Het aanstellen van makelaars, het vernieuwen van de Syndikale Kamer, het eisen van waarborgen, het opstellen van de cote, het bepalen en toepassen van de makelaarstarieven en de rol van de Kamer van Koophandel in de beurswerking, waren stuk voor stuk gebieden waarop de beurs van Dendermonde nauwelijks verschilde van de beurs van Antwerpen of Brussel. Uit de dossiers bijgehouden door de minister van Binnenlandse Zaken blijkt duidelijk dat bij belangrijke beslissingen met betrekking tot het aanbrengen van wijzigingen in de beurswetgeving, de minister ook de kleinere beursinstellingen bij dit proces betrok. Voor Dendermonde was de betrokkenheid bij dit nationale besluitvormingsproces eerder beperkt. De plaatselijke Kamer van Koophandel kantte zich weliswaar tegen het instandhouden van het monopolie van de scheepsmakelaars na 1867, maar de uiteindelijke afwijzing van dit voorstel moet bij het gelijkaardige standpunt van de Kamers van Koophandel van Antwerpen en Gent worden gezocht. Dit neemt niet weg dat de gemengde samenstelling van de Dendermondse Syndikale Kamer, bestaande uit handelaars en makelaars, een rol kan hebben gespeeld bij de bepaling dat na 1867 ook in de

beurscommissies van de grotere Belgische beurssteden niet-makelaars een plaats konden krijgen. De samenwerking tussen handelaars en makelaars en het doorbreken van het absolute monopolie van deze laatsten zal bij verschillende handelaars in Antwerpen en Brussel als muziek in de oren hebben geklonken.

Dit onderzoek laat ook toe om de verschillende machtsverhoudingen, die het beurswezen doorkruisen, en die in de grotere beurssteden in het bos van makelaars, wisselagenten en talrijke adviescomités dreigen verloren te gaan, duidelijk in kaart te brengen. Voornamelijk de parallelle rol van de Kamer van Koophandel en Syndikale Kamer en de niet te onderschatten, vaak zalvende, rol van gemeente- en provinciebestuur komen zo tot uiting.

7. Nota voor verder onderzoek

De studie van de beurs van Dendermonde vormt slechts de eerste stap in een uitgebreid onderzoek naar de geschiedenis van de Belgische beursevolutie in de 19de eeuw⁹⁵. Naast een gelijkaardig onderzoek voor de andere beurzen die België in de loop van de 19de eeuw heeft gekend, moet er zeker aandacht worden besteed aan de onderlinge machtsverhoudingen en relaties tussen deze verschillende instellingen. Dit onderzoek moet toelaten om een aantal stellingen en theorieën die nu reeds werden geformuleerd in het kader van de studie van de Beurs van Dendermonde aan een ruimere werkelijkheid te toetsen. De eenheid tussen het aanstellen van makelaars en het oprichten van beursinstellingen, de invloed van de gemengde banken op de Belgische beursontwikkeling, de link tussen goederen- en fondsentransacties en de rol van de verschillende beurzen bij de totstandkoming van de Belgische beurswetgeving zijn slechts enkele van de punten die hier zeker aan bod dienen te komen. Daarnaast zal ook alles in het werk worden gesteld om een duidelijker beeld te krijgen van de aard en de hoeveelheid van de transacties die plaatsvonden aan de verschillende beurzen in de loop van de 19de eeuw.

⁹⁵ De auteur is in de loop van 2001 met een doctoraatsonderzoek gestart getiteld : “De vergeten beurzen van België : een blik op de Belgische beursgeschiedenis in de lange 19de eeuw” met als promotor Prof. G. Devos (Ufsia) en co-promotoren Prof. H. Houtman – De Smedt en Prof. L. Cuyvers.

Bijlage 1 : Overzichtstabel met makelaars verbonden aan de beurs te Dendermonde (1844 – 1867)

Naam	Functie	Datum benoeming	Einde benoeming	Bijkomende inlichtingen
Delwart Zephyrin	Goederen – en verzekeringsmakelaar en wisselagent	2/1847	3/1849 (ontslag)	(krijgt in 1846 drie maanden procuratie van Van Meessche)
Dufour Louis	Scheepsmakelaar	21/6/1849	1863 (faillissement)	1855 – 1863 secretaris Syndikale Kamer
Foulon François	Scheepsmakelaar	19/3/1857		Lid Syndikale Kamer 1862 – 1867, secretaris/trésorier vanaf 1863 – 1867, vanaf 1/1868 – 1874 lid commissie vaststellen koersen
Foulon Alexis	Goederen – en verzekeringsmakelaar en wisselagent	7/12/1844	14/12/1857 (faillissement)	Secretaris/trésorier Syndikale Kamer in 1845-1846, 1853 – 1854, Lid Syndikale Kamer (1846 – 1857), 1846, 1848 lid examencommissie, gemeenteraadslid vanaf 1857, wordt dat jaar herkozen, maar geeft zijn ontslag.
Janssens Emile	Goederen – en verzekeringsmakelaar en wisselagent	5/6/1849	12/1853 (ontslag)	1850 secretaris/trésorier Syndikale Kamer, gemeenteraadslid van 1859 - 1866
Laureys	Goederen – en verzekeringsmakelaar en wisselagent	17/5/1858	1861 (ontslag)	
Ramlot	Scheepsmakelaar	5/1/1864	4/1867	Lid Syndikale Kamer vanaf 12/1865 – 1867
Roeckaert Charles	Scheepsmakelaar	20/2/1844	26/1/1847 (ontslag)	Geeft in 1846 omwille van afwezigheid procuratie aan Joseph Troch
Troch Joseph	Scheepsmakelaar	2/1847	12/1854 (sterft)	Tresorier/secretaris Syndikale Kamer (1848 – 1850), lid vanaf 1853 – 1854 . krijgt in 1846 procuratie van Roeckaert Charles, in 1848, 1849 lid examencommissie
Van Driessche	Scheepsmakelaar	7/12/1844	7/1848 (sterft)	Lid Syndikale Kamer 1845, Vanaf 1846 secretaris/trésorier Syndikale Kamer tot 1848
Van Messche Francis	Goederen – en verzekeringsmakelaar en wisselagent	7/12/1844	10/1846 (ontslag)	Secretaris/trésorier Syndikale Kamer in 1845
Van Obberghe François	Co de commerce	7/1854	3/10/1862 (ontslag)	Lid Syndikale Kamer 1855 – 1862, Vanaf 1/1868 lid commissie vaststellen koersen

BIJLAGE 2 : overzicht beursprijzen voor Tarwe en Rogge in de periode 1851 – 1861

TARWE

ROGGE

Jaar	Gemiddel Prijs	Hoogste	Maand	Laagste	Maand	Gemiddelde	Hoogste	Maand	Laagste	Maand
1851	11.40	12.73	December	10.18	Februari	19.96	18.90	December	16.22	Maart
1852	14.12	15.88	April	12.53	Januari	20.37	22.27	December	18.73	Juli
1853	16.18	23.83	December	12.96	Maart	26.02	36.10	November	21.46	April
1854	22.27	25.22	Januari	17.74	Augustus	32.09	34.18	Januari	30.01	Maart
1855	20.99	24.49	Oktober	17.05	Maart	33.46	38.27	December	27.92	Maart
1856	17.61	23.87	Januari	14.56	December	31.19	36.85	Juli	25.23	December
1857	13.05	14.83	Juni	11.54	December	23.32	26.90	Juli	20.15	December
1858	15.22	18.29	Juli	13.30	Maart	25.41	29.48	Juli	23.55	November
1859	12.36	15.83	December	10.67	Maart	19.13	21.73	December	17.11	April
1860	15.50	17.04	April	13.68	September	22.86	26.39	November	20.13	Januari
1861	14.85	18.06	Oktober	11.15	April	25.64	29.16	September	21.62	Februari

Gemiddelde prijs van olie en voederkoeken op beurs van Dendermonde (1860)

Maand	Lijnolie (lijnzaad)	Hennepo	Raapolie (koolzaad)	Lijnkoeken	Hennepkoeken	Lijnzaadkoeken
Januari	85.45	93.12	103.35	262.67	-	169..60
Februari	87.98	92.28	105.89	264.40	-	172.33
Maart	90.80	92.51	110.14	278.91	-	172.33
April	90.07	97.51	112.64	279.00	-	172.33
Mei	91.15	100.00	117.44	264.85	-	-
Juni	89.91	-	118.94	256.46	-	-
Juli	88.10	98.67	120.29	265.57	-	-
Augustus	91.61	101.58	144.04	277.55	-	-
September	91.27	101.13	118.03	287.07	-	-
Oktober	91.66	102.27	121.05	298.68	-	212.70
November	93.51	109.74	123.87	364.17	-	-
December	91.15	107.32	120.46	352.75	-	226.75

BIBLIOGRAFIE

1. Geraadpleegde archiefbronnen

Archief ministerie van Buitenlandse Zaken (AMBZ)

- Diplomatiek Archief, Dossier 2283 : Bourse de Termonde 1843 – 1867.
- Diplomatiek Archief, Dossier 2280¹ : Bourse de Bruxelles : règlements 1836 – 1853.
- Diplomatiek Archief, Dossier 2278 : Bourse d'Anvers : Courtiers et Agents de Change.
- Diplomatiek Archief, Dossier 2281¹ : Bourse de Gand.
- Diplomatiek Archief, Dossier 2279 : Bourse de Bruge.
- Diplomatiek Archief, Dossier 2282^{II} – 2283 : Bourse d'Ostende et Bourse de Mons.

Rijksarchief Beveren (RAB)

Fonds ministerie van Binnenlandse Zaken : Kamer van Koophandel Dendermonde :

- Dossier 815 : Registre aux actes délibérations de la Chambre de Commerce de l'arr. adm. de Termonde (1842 – 1843).
- Dossier 816 : Registre des Procès-verbaux de ses séances (1848 – 1875).
- Dossier 817 - 829 : Originele briefwisseling met index (1842 – 1875).
- Dossier 830 – 833 : Registre copie des lettres expédiés par la Chambre de Commerce de l'arr. Adm. de Termonde (1844 – 1875).

Stadsarchief Dendermonde (SAD)

- Stadsverslagen : 1838 – 1841, 1843 – 1847, 1850 – 1890. (Notulen van schepencollege en gemeenteraad zijn vernietigd in 1914)
- Dossier PB 106 : serie kwitanties van de handelsbeurs van Dendermonde 1892 – 1902.
- Dossier PB 128 : Notulen en rekeningen van de "Commission des cotes de la Bourse" 1845 – 1902.
- Kranten : De Dendergalm (1858-1867), De Marktboode, De onpartijdige (1840- 1853), Gazet van Dendermonde (1846 – 1899).

2. Doorgenomen Literatuur

- BERTHELOT (M.) (editor), Grande Encyclopédie, Larousse, 1885 – 1902.
- BOZERIAN (J.), La bourse, ses opérateurs et ses opérations, Paris, 1859.
- Code de Commerce : Edition originale et seule officielle, Paris, 1807.
- BRACKE (N.), Bronnen voor de industriële geschiedenis : gids voor Oost-Vlaanderen, Gent, 2000, 424p.
- BRUYNINCKX (L.), Geschiedenis der Stad Dendermonde.
- CAMERON (R.), France and the economic development of Europe 1800 – 1914, New Jersey, 1961.
- DAUWE (J.), UYTTERSROT (K.), STROOBANTS (A.), Van middeleeuwse ambachten tot georganiseerde handel Syndikale Kameramers 1842 – 1992, Dendermonde, 1992, 142p.
- DE CLERCQ (C.), De Kamer van Koophandel en de sociaal-economische geschiedenis van het arrondissement Dendermonde, onuitgegeven lic. verhandeling, RUCA, 1989, 128p.
- DE CLERCQ (G.) (editor), Ter beurze : geschiedenis van de aandelenhandel in België 1300 – 1990, Brugge, 1992, 480p.

- DE JONG (A.P.), De industriële ontwikkeling van het arrondissement Dendermonde van 1764 – 1880, onuitgegeven lic. Verhandeling, RUG, 1979-'80.
- DEVOS (G.), Over scheepsmakelaars en beunhazen. Een onderbelicht aspect van de maritieme bedrijvigheid te Antwerpen (1811-1867), in : De lokroep van het bedrijf : liber amicorum Roland Baetens, Antwerpen, 2001, pp.243 – 257.
- HAUTCOEUR (P.C.), Le financement des entreprises françaises de 1890 à 1936 : une approche micro-économique sur données boursières, Economie & Statistique, 1993, pp. 141 – 157.
- KAMER VAN KOOPHANDEL DENDERMONDE, Jaarrapporten, 1858 – 1874 (Beschikbaar in de Bibliotheek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken).
- LAFFUT (M.), Vers le réseau ferré le plus dense du globe, in : VAN DER HERTEN (B.), VAN MEERTEN (M.), VERBEURGT (G.), Le temps du train, 2001, pp. 65 – 96.
- LAMAL (E.), Les bourses de valeurs mobilière en Belgique, Bruxelles, 1934.
- MICHIE (R.C.), Different in name only? The London Stock Exchange and foreign bourses 1850 – 1914, Business History, 30/1/1988, pp.46-68.
- MICHIE (R.C.), Money, Mania & Markets, Edinburgh, 1981, 287p.
- MICHIE (R.C.), The London and New-York Stock Exchanges 1850 –1914, London, 1987, 312p.
- MICHIE (R.C.), The London stock exchange a history, Oxford, 2001, 682p.
- PETIT (R.), J.B. Nothomb et les débuts de la Belgique indépendante, 1982, 183p.
- SCHELLEKENS (E.), Bijdrage tot de industriële geschiedenis van Dendermonde 1880 – 1975, Gedenkschriften van de oudheidkundige kring van het Land van Dendermonde, 4de reeks, dl. 8, Jaarboek 1988, pp.7 – 192.
- Statistique de la Belgique. Population. Relevé décennal 1831 – 1840, Bruxelles, 1842.
- STROOBANTS (A.), Onthaalbrochure Stadsarchief Dendermonde, 1999.
- VAN ISACKER (K.), Mijn land in de kering 1830 – 1980, Antwerpen, 1978, dl.1, 283p.
- VANTHEMSCHE (G.), Van keurslijf naar losbandigheid : de evolutie van de beursreglementering in België in de 19de eeuw, in : DE CLERCQ (G.) (editor), Ter beurze : geschiedenis van de aandelenhandel in België 1300 – 1990, Brugge, 1992, pp 216 - 236.
- WITTE (E.), Politieke geschiedenis van België, Antwerpen, 1990, 416p.

